

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

SAŠA KELEMAN

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**ZAVAROVANJE SLOVENSКИH INVESTICIJ V
DRŽAVAH BIVŠE JUGOSLAVIJE**

Ljubljana, maj 2002

SAŠA KELEMAN

IZJAVA

Študent Saša Keleman izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom prof. dr. Krešimirja Puhariča in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

1	UVOD	1
2	INVESTICIJE V TUJINI	2
2.1	Internacionalizacija in neposredne tuje investicije.....	2
2.2	Neposredne naložbe.....	4
2.3	Portfeljske naložbe	5
2.4	Večnacionalno podjetje	5
2.5	Zakonska ureditev vlaganj v tujini	5
2.6	Oblike neposrednih naložb	6
2.7	Podjetniški motivi za neposredne naložbe.....	7
2.8	Koristi in spodbujanje izhodnih neposrednih naložb v investitorjevi matični državi.....	8
2.8.1	Stališča (gospodarske) politike	9
2.8.2	Tehnična pomoč in priskrba informacij	9
2.8.3	Finančne in davčne spodbude	10
2.8.4	Zavarovanje investicij	10
2.9	Koristi in spodbujanje vhodnih neposrednih naložb v državi gostiteljici.....	11
3	TVEGANJA V MEDNARODNEM POSLOVANJU IN NJIHOVO OBVLADOVANJE	12
3.1	Tveganja v mednarodnem poslovanju	12
3.2	Mehanizmi in metode za zaščito investitorjev.....	15
3.2.1	Pogodba med investitorjem in državo gostiteljico.....	16
3.2.2	Meddržavni sporazumi o zaščiti investicij	16
3.2.3	Zavarovanje naložb	19
3.2.4	Strateško obnašanje.....	19
4	TVEGANOST DRŽAV NEKDANJE JUGOSLAVIJE IN SLOVENSKE INVESTICIJE V NJIH	19
4.1	Tveganost držav nekdanje Jugoslavije	20
4.2	Podatki o slovenskih naložbah v državah bivše Jugoslavije	22
4.2.1	Neposredne naložbe	22
4.2.2	Financiranje slovenskih neposrednih naložb v državah nekdanje Jugoslavije	24
4.2.3	Portfeljske naložbe	24
4.2.4	Slovenska podjetja z neposrednimi naložbami v tujini in število neposrednih naložb v tujini.....	25
5	ZAVAROVANJE INVESTICIJ V DRŽAVAH NEKDANJE SFRJ	26
5.1	Trg zavarovanja investicij pred nekomercialnimi tveganji v Sloveniji	28
5.2	Slovenska izvozna družba	28

5.3	Postopek zavarovanja investicije pri SID	29
5.3.1	Preliminarni zahtevek.....	29
5.3.2	Dokončni zahtevek.....	30
5.3.3	Zavarovalna polica.....	33
5.4	Zavarovani riziki	33
5.5	Nastop škodnega dogodka in izplačilo zavarovalnine (INVEST-I/98)	34
5.6	Odstopi in prenosi	36
5.7	Prenos dobičkov, kapitala in razpolaganje s sredstvi	36
5.8	Nekatere druge določbe (INVEST-I/98)	37
5.9	Razvoj storitve	38
5.10	Trenutna politika SID do držav bivše Jugoslavije	39
5.11	Podatki o zavarovanju investicij v državah bivše SFRJ pri SID	39
5.12	Mednarodna agencija za zavarovanje investicij	41
5.13	Zasebni zavarovatelji	42
5.14	Koristi od zavarovanja investicij	43
5.15	Prihodnost	43
6	SKLEP	44
	LITERATURA	46
	VIRI	48

SEZNAM UPORABLJENIH OKRAJŠAV

AIG	~ angl. <i>American Insurance Group</i>
BBHSZN	~ Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Republiko Slovenijo in Bosno in Hercegovino o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb
BHRSZI	~ Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške o spodbujanju in vzajemni zaščiti investicij
BIH	~ Bosna in Hercegovina
BMKZSI	~ Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo o vzajemni zaščiti in spodbujanju investicij
COFACE	~ fr. <i>Compagnie Française d'Assurance pour le Commerce Extérieur</i>
ECGD	~ angl. <i>Export Credits Guarantee Department</i>
EID/MITI	~ angl. <i>Export, Import and Investment Insurance Department, Ministry of International Trade and Industry</i>
EU	~ angl. <i>European Union</i> (Evropska unija)
EXIMBANK	~ angl. <i>Export-Import Bank of the United States</i>
GZS	~ Gospodarska zbornica Slovenije
ICSID	~ angl. <i>International Centre for Settlement of Investment Disputes</i> (Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov)
INVEST-I/98	~ Splošni pogoji zavarovanja vlaganj pri Slovenski izvozni družbi
INVEST-POS-I/2000	~ Splošni pogoji zavarovanja delničarskih posojil pri Slovenski izvozni družbi
ISEE	~ angl. <i>Institute for SouthEast Europe</i> (Inštitut za jugovzhodno Evropo)
MAI	~ angl. <i>Multilateral Agreement on Investments</i> (Večstranski sporazum o investicijah)
MDS	~ Mednarodni denarni sklad
MIGA	~ angl. <i>Multilateral Investmet Guarantee Agency</i> (Mednarodna agencija za zavarovanje investicij)
OECD	~ angl. <i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> (Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj)
OPIC	~ angl. <i>Overseas Private Investment Corporation</i>
SID	~ Slovenska izvozna družba
SRI	~ angl. <i>Sovereign Risk Insurance</i>
ZDA	~ Združene države Amerike
ZDP	~ Zakon o deviznem poslovanju
ZRJ	~ Zvezna republika Jugoslavija

SEZNAM TABEL

Tabela 1: Stanje na področju nekaterih dvostranskih sporazumov Slovenije	~ stran 17
Tabela 2: Nekatero države podpisnice Konvencije ICSID	~ stran 18
Tabela 3: Razvrstitev obravnavanih držav po rizičnih razredih – SID	~ stran 22
Tabela 4: Slovenske gospodarske družbe z neposrednimi naložbami v regiji v letih 1996–2000	~ stran 25
Tabela 5: Obseg zavarovanj investicij s strani SID	~ stran 40

1 UVOD

Investicije slovenskih podjetij v državah naslednicah bivše Jugoslavije so vse pogostejše. Naša podjetja tam vidijo številne priložnosti, dejstvo pa je, da so te države še vedno (bolj ali manj visoko) tvegane. Medtem ko lahko podjetja nekatera od tveganj, s katerimi se soočajo pri investiranju v teh državah, nadzorujejo in obvladujejo, so druga zunaj njihovega vplivnega območja in bi se brez ustrezne zaščite bržkone vnesla v domače gospodarstvo, kar pa ni v interesu podjetij, kaj šele države. Vlagateljem so na razpolago številni načini, s katerimi lahko ta tveganja ublažijo in omilijo, s čimer se lajšajo pogoji za višje oblike mednarodnega poslovanja, kamor se uvrščajo tudi neposredne naložbe.

Namen tega diplomskega dela je predstaviti zavarovanje investicij pred nekomercialnimi riziki pri Slovenski izvozni družbi in sicer kot enega od načinov obvladovanja tveganj, ki spremljajo neposredne investicije slovenskih podjetij v državah bivše Jugoslavije.

Slovenska izvozna družba s to storitvijo po eni strani na neposreden način pomembno prispeva k spodbujanju internacionalizacije slovenskega gospodarstva, po drugi pa posredno pomaga tem državam pri ustvarjanju pogojev za privabljanje tujih neposrednih investicij. Brez dvoma je zavarovanje investicij v tujini izjemno pomemben instrument, s katerim se dosegajo koristi za posamezna podjetja in tudi za narodno gospodarstvo v celoti.

Da bi to potrdil, moram ugotoviti, zakaj so tuje neposredne investicije pomembne za matično državo in zakaj za državo gostiteljico ter hkrati navesti in opisati tveganja, ki spremljajo naložbe v tujini. S predstavitvijo podatkov o naložbeni aktivnosti slovenskih podjetij v državah nekdanje Jugoslavije lahko dobimo vpogled v razsežnost internacionalizacije slovenskega gospodarstva z neposrednimi naložbami, z opisom storitve zavarovanja investicij pri Slovenski izvozni družbi pa se seznanimo z enim od načinov, s katerimi država spodbuja ta proces.

V ta namen bom v drugem poglavju opredelil posamezne pojme, povezane z naložbami, analiziral njihov pomen ter predstavil koristi za sodelujoče države. Tretje poglavje je namenjeno seznanitvi s tveganji, ki se pojavljajo pri investicijah v tujini in z načini njihovega obvladovanja. V četrtem poglavju bom prikazal, zakaj so države nekdanje Jugoslavije z vidika naložb še vedno visoko tvegane ter predstavil naložbeno aktivnost slovenskih podjetij v njih. V petem poglavju bom celovito predstavil postopek pridobitve zavarovalne police za zavarovanje investicij, merila po katerih se presoja ustreznost investicij za zavarovanje, navedel podatke o zavarovanju investicij pri Slovenski izvozni družbi ter predstavil njeno aktualno poslovno politiko do obravnavanih držav. Predstavitev bomo dopolnil tudi s kratkim prikazom mednarodnega in zasebnih zavarovateljev investicij. V šestem poglavju bom povzel poglavitne izsledke in ugotovitve diplomskega dela.

2 INVESTICIJE V TUJINI

Liberalizacija in globalizacija svetovnega gospodarstva, ki smo jima priča v današnjem času, odpravljata pojem državne meje kot ovire za pretok blaga, storitev, ljudi in kapitala (Muršec, Madič, 1997, str. 10). Tuji kapital lahko v neko državo priteka v obliki investicij¹ (neposrednih in portfeljskih) in v obliki posojil (Kumar, 1999, str. 231).

Tuje neposredne investicije lahko obravnavamo kot način uvoza tujega kapitala oziroma način financiranja investicij, predvsem pa je nanje smiselno gledati kot na način dostopa do tujih trgov, kanal vnosa tehnologije, managementa in marketinških sposobnosti (Senjur, 1993, str. 234).

Investicije v tujini so med vsemi načini in oblikami mednarodnega poslovanja najbolj kvalificirane, pomembne in dinamične, s prenašanjem tehnoloških, marketinških in drugih znanj pa krepijo tudi druge načine mednarodnega poslovanja (Hrastelj, 1990, str. 109). Prav neposredne investicije v tujini praviloma trajneje vežejo vlagatelja na izbrano gospodarstvo. Ribnikar (Ahčan et al., 2001, str. 43) na primer navaja, da se je odprava družbene lastnine v državah nekdanje Jugoslavije² začela razmeroma pozno ali pa se prodajajo tista podjetja, ki so sicer dobila lastnike, pa ti niso mogli ali znali skrbeti zanje. Dolgoročna rešitev po njegovem mnenju sedaj niso le novi lastniki, temveč lastniki, ki bodo v ta podjetja vložili kapital, tehnologijo, znanje in upravljanje.

2.1 Internacionalizacija in neposredne tuje investicije

Na neposredne naložbe lahko torej gledamo tudi z vidika internacionalizacije poslovanja, ki pomeni širitev ekonomske dejavnosti med več držav oziroma različne načine in oblike vstopanja podjetij na tuje trge.

Razlikujemo med izhodno internacionalizacijo (domača podjetja širijo svojo poslovno dejavnost onkraj nacionalnih meja), vhodno internacionalizacijo (tuja podjetja širijo svojo dejavnost v okviru naše države) in kooperativno internacionalizacijo, kamor uvrščamo zlasti strateške povezave (Trtnik, 1999, str. 7). Skladno s tem lahko tudi neposredne tuje investicije razdelimo na vhodne in izhodne.

Velikokrat je odločitev za mednarodno poslovanje pogojena z željo po doseganju ekonomije obsega, izboljšanju ugleda doma s prevzemanjem zahtevnejših poslovnih meril, območni razpršitvi tveganj ipd. Internacionalizacija je še posebej nujna za vsa tista podjetja, ki želijo rasti na razmeroma majhnem tržišču, kakršno je Slovenija.

¹ V diplomskem delu bom sopomenke investicija, naložba, vlaganje uporabljal enakovredno, prav tako pa tudi sopomenke investitor, naložbenik, vlagatelj.

² S pojmom države bivše SFRJ (Jugoslavije) bom v skladu z naslovom diplomskega dela – oziroma z vidika Slovenije – označeval naslednje države: Hrvaško, Bosno in Hercegovino, Zvezno republiko Jugoslavijo (oziroma – po preureditvi odnosov in preimenovanju – državo Srbijo in Črno goro) ter Makedonijo. Tako pojmovanje uporabljajo tudi drugi avtorji, denimo Ahčan et al., 2001, str. 9.

Ne glede na to, ali je mednarodno poslovanje posledica ofenzivnih (podjetje razpolaga z določenimi tehnološkimi prednostmi, izjemnimi izdelki ipd.) ali defenzivnih (podjetje se sooča z zasičenostjo domačega trga, padajočo prodajo doma, povečanim pritiskom tekmecev ipd.) dejavnikov, je mednarodno poslovanje sprejemljiv izziv v interesu rasti in razvoja podjetja in celotnega gospodarstva. Ključna dejavnika internacionalizacije sta pri tem vrsta in kakovost posloводства (Hrastelj, 1995, str. 18).

Enega od možnih prikazov stopenj in načinov mednarodnega poslovanja – izhodne internacionalizacije – povzemam po Meffertu: izvoz → licenčno poslovanje → franšizing → skupna vlaganja → podružnice na tujem → proizvodjalni obrati na tujem → sestrška podjetja → kapitalske in vodstvene storitve na tujem (Hrastelj, 1995, str. 14). Vendar pa veliko podjetij ne sledi zaporednim stopnjam mednarodnega poslovanja, nekatera pa so že ob sami ustanovitvi mednarodna. Množica različnih prikazov načinov in oblik mednarodnega poslovanja³ le potrjuje dinamičnost in razsežnost tega pojava.

Izhodni internacionalizaciji je kot enemu ključnih mehanizmov povečevanja konkurenčnosti podjetniškega sektorja poseben poudarek namenjen tudi v okviru Strategije gospodarskega razvoja Slovenije 2001-2006. V Strategiji pospeševanja slovenskih neposrednih investicij v tujino⁴ (Svetličič, Rojec, Trtnik, 1999, str. 2) je med drugim opredeljeno, da se izhodna internacionalizacija lahko pojavi kot izvoz, kot razne druge pogodbene oblike dolgoročnega sodelovanja med podjetji ali kot neposredne investicije, pri tem pa ravno slednje predstavljajo bistvo procesa internacionalizacije.

Internationalizaciji se pripisuje velik pomen pri učinkovitejšem izkoriščanju ekonomije obsega, krepitvi nacionalne konkurenčnosti, prodiranju na nova tržišča in povečevanju dodane vrednosti. Vedno več je namreč takih proizvodov in storitev, katerih poraba oziroma potrošnja terja stalno, popolno in neposredno prisotnost proizvajalcev na trgih, kjer se ti proizvodi oziroma storitve prodajajo. Mednarodna proizvodnja postaja vse pomembnejši način maksimiranja podjetniških rent iz naslova podjetniško-specifičnih prednosti⁵, poleg tega pa se gospodarstvo, ki se sooča s pojemanjem konkurenčnih prednosti, lahko prestrukturira tudi s pomočjo internacionalizacije⁶. Ob visokih – rastočih – stroških dela v Sloveniji in želji po ohranitvi (pridobitvi) konkurenčnih prednosti je odločitev za prenos delovno intenzivnih faz posameznih dejavnosti v države z nižjimi stroški dela edino smotrna (Svetličič, Rojec, Trtnik, 1999, str. 2-3).

³ Npr. Hrastelj, 1995, str. 127; Buckley, 1998, str. 113; Holt, 1998, str. 274-291.

⁴ Ekspertiza je nastala na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani v okviru Centra za mednarodne odnose in je bila ena od strokovnih podlag za nastanek Strategije gospodarskega razvoja Republike Slovenije 2001-2006.

⁵ Gre za stvari ali pravice, ki jih ima določeno podjetje v lasti oziroma ima prednostni dostop do njih, druga podjetja pa teh stvari ali pravic nimajo oziroma jim je dostop do njih preprečen.

⁶ Svetličič, Rojec in Trtnik (1999, str. 6) trdijo, da bi neposredno investiranje v tujino, motivirano z nižanjem stroškov, privedlo do prestrukturiranja, s tem pa bi na daljši rok dejansko ohranili del delovnih mest, ki bi jih sicer zagotovo izgubili zaradi visokih domačih stroškov dela. Učinek prestrukturiranja po mnenju avtorjev tako na dolgi rok odtehta odlive kapitala.

Izhodna internacionalizacija je z vidika podjetja torej način, s katerim lahko uveljavlja svoje podjetniško-specifične prednosti in z ustanavljanjem enot v tujini tudi ponotranji koristi od teh prednosti. Dejstvo je, da so te prednosti vse bolj neoprijemljive⁷ narave in predvsem v taki obliki predstavljajo ključno konkurenčno prednost podjetij, s tem pa osnovni vir dobičkov, zato je še toliko bolj pomembna ohranitev nadzora nad poslovanjem enot v tujini.

2.2 Neposredne naložbe

Neposredne naložbe se po Zakonu o deviznem poslovanju (1999) uvrščajo med kapitalske posle⁸, katerih glavna značilnost je, da gre za posle med rezidenti in nerezidenti⁹, namen katerih je prenos kapitala. V prvem odstavku 10. člena Zakona o deviznem poslovanju (ZDP) so neposredne naložbe opredeljene kot "vse naložbe, ki jih investitor opravi z namenom vzpostavitve trajnih ekonomskih povezav in pridobitve učinkovitega vpliva na upravljanje gospodarske družbe ali drugega pravnega subjekta." V drugem odstavku 10. člena so za ponazoritev tega, kaj se zlasti šteje za neposredno naložbo, navedeni trije sklopi primerov:

- Primeri, ko investitor v celoti poseduje in obvladuje gospodarsko družbo: "Ustanovitev ali povečanje osnovnega kapitala gospodarske družbe v popolni lasti vlagatelja, ustanovitev podružnice ali pridobitev že obstoječe gospodarske družbe v popolno last vlagatelja ali vlaganje zaradi opravljanja dejavnosti samostojnega podjetnika posameznika."
- Primeri, ko investitor z naložbo postane udeležen v novo ustanovljeni ali že obstoječi gospodarski družbi: "Udeležba v novo ustanovljeni ali že obstoječi gospodarski družbi, če vlagatelj s tem poseduje ali pridobi več kot 10 odstotkov udeležbe v osnovnem kapitalu gospodarske družbe oziroma več kot 10 odstotkov glasovalnih pravic ob izpolnitvi pogojev iz prvega odstavka tega člena."
- Med neposredne naložbe pa se uvrščajo tudi posojila "z dobo pet let ali več z namenom vzpostavitve trajnih ekonomskih povezav, če ima posojilo naravo podrejene terjatve in če je posojilo dano med povezanimi osebami." Povezana oseba se v primeru posojil nad pet

⁷ Med podjetniško-specifične prednosti oprijemljive narave uvrščamo stroje, opremo, tehnologijo itd., neoprijemljive narave pa razna marketinška in organizacijska ter druga specifična znanja, interne ekonomije obsega ipd.

⁸ Kapitalski posli so po 7. členu ZDP predvsem neposredne naložbe, naložbe v nepremičnine, posli z vrednostnimi papirji na denarnem trgu in na kapitalskem trgu, posli z investicijskimi kuponi vzajemnih skladov, kreditni posli, jamstva in garancije, depozitni posli ter prenosi iz naslova življenjskega in kreditnega zavarovanja. Prav tako so kapitalski tudi vsi posli, ki so pravni temelj odtujitve naložbe oziroma vrednostnega papirja prej navedenih poslov, kakor tudi repatriacija ali drugačna uporaba sredstev na tej osnovi ter odplačila kreditov navedenih poslov.

⁹ Rezidenti so po 2. členu ZDP: (1) gospodarske družbe in druge pravne osebe s sedežem v Republiki Sloveniji, razen njihovih podružnic v tujini; (2) podružnice tujih gospodarskih družb, vpisane v sodni register v Republiki Sloveniji; (3) samostojni podjetniki posamezniki oziroma fizične osebe, ki samostojno opravljajo dejavnost kot poklic, s sedežem oziroma stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji; (4) fizične osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji; (5) fizične osebe, ki začasno bivajo v Republiki Sloveniji na podlagi veljavne bivalne oziroma delovne vize v trajanju najmanj 6 mesecev; (6) diplomatska, konzularna in druga predstavništva Republike Slovenije v tujini, ki se financirajo iz proračuna, ter slovenski državljani, zaposleni na teh predstavništvih in njihovi družinski člani. Vse druge osebe so po 2. členu ZDP nerezidenti.

let v skladu s sklepom Banke Slovenije presoja po določbah Zakona o gospodarskih družbah oziroma Zakona o bančništvu, če je ena od strank banka (More, 1999, str. 40-43).

Da lahko neko naložbo štejejo za neposredno, morata biti torej izpolnjena dva pogoja: investitor mora naložbo opraviti z namenom vzpostavitve trajnih ekonomskih povezav, poleg tega pa mora njegov namen biti tudi pridobitev učinkovitega vpliva na upravljanje gospodarske družbe ali drugega gospodarskega subjekta. Naložba se bo štela kot neposredna le v primeru, ko bosta izpolnjena oba pogoja (More, 1999, str. 41).

Ker je zlasti v primerih, ko naložbenik postane udeležen v novo ustanovljeni ali že obstoječi gospodarski družbi, težje presojati, ali gre za neposredno naložbo ali ne, je ZDP v drugem odstavku 10. člena določil uradno mejo med neposrednimi in portfeljskimi naložbami v višini 10-ih odstotkov. Če naj se naložba šteje kot neposredna, pa mora tudi v primeru doseganja in preseganja 10-odstotne meje izpolnjevati pogoja iz prvega odstavka 10. člena ZDP (More, 1999, str. 42).

2.3 Portfeljske naložbe

Portfeljske naložbe v ZDP niso neposredno opredeljene, vendar pa zakon govori o naložbah v vrednostne papirje, ki niso neposredne naložbe in na ta način posredno opredeli portfeljske naložbe. Portfeljske naložbe lahko opredelimo kot deleže v osnovnem kapitalu gospodarske družbe oziroma v glasovalnih pravicah, ki so manjši od 10 odstotkov (More, 1999, str. 42).

S portfeljsko naložbo se torej prav tako pridobi del kapitala gospodarske družbe, vendar pa na podlagi pridobljenega deleža ne obstaja možnost upravljanja, kar formalno označuje delež, manjši od 10-ih odstotkov. Prvenstveni interes tovrstnih naložb naj bi bil namreč vezan ravno na možnost ustvarjanja dobička na kratek rok (kapitalski dobiček, dividende). Nedvomno so torej neposredne naložbe, ki poleg prenosa kapitala pomenijo tudi prenos tehnologije in določenih znanj, postopkov in metod, pomembnejše za gospodarsko rast in razvoj od portfeljskih.

2.4 Večnacionalno podjetje

Enostavna opredelitev večnacionalne družbe je, da je to vsaka "družba, ki ima neposredne investicije v tujini" (Senjur, 1993, str. 233), oziroma je to "podjetje, ki ima v lasti in nadzira podjetja v več kot eni državi. Matično podjetje ustanavlja nova in/ali širi oziroma financira obstoječa podjetja z neposrednimi naložbami." (Pugel, Lindert, 2000, str. 628).

2.5 Zakonska ureditev vlaganj v tujini

Neposredne naložbe slovenskih rezidentov v tujini so popolnoma proste, saj je ZDP na področju neposrednih naložb rezidentov v tujini odpravil omejitve (dovoljenje Ministrstva za finance), ki so veljale pri naložbah domačih oseb v tujini po Zakonu o zunanjetrgovinskem poslovanju (More, 1999, str. 44). Pač pa morajo rezidenti po 21. členu ZDP v roku 30-ih dni po sklenitvi

kapitalskega posla, ki je pravni temelj pridobitve neposredne naložbe v tujini, vpisati naložbo in vse njene kasnejše spremembe v register neposrednih naložb v tujini pri Ministrstvu za finance.

Po pravilniku, ki ureja način vpisa v register in zbiranje podatkov, ki so potrebni za vodenje tega registra, se kot pravni temelj pridobitve oziroma spremembe neposredne naložbe v tujini šteje podpis pogodbe, sklepa ali drugo pravno opravilo, ki je temelj pridobitve oziroma spremembe neposredne naložbe, to je zlasti sprejetje ustanovitvenega akta, sprejetje sklepa pristojnega organa družbe ali podpis pogodbe. Na osnovi vpisa v register lahko rezident potem izvede plačila in prenos premoženja v zvezi s to neposredno naložbo (More, 1999, str. 44).

2.6 Oblike neposrednih naložb

Neposredna naložba se sicer lahko pridobi (oziroma vplačilo izvede) na naslednje načine¹⁰: z denarjem, stvarnim vložkom, pravicami, storitvami in na druge načine (npr. s pretvorbo terjatve v kapitalski vložek). Neposredna naložba se lahko zmanjša (proda, ukine) na naslednje načine: prenehanje, zmanjšanje kapitala, zmanjšanje deleža, izplačilo posojila, vrnitev posojila, stečaj, prodaja in drugo.

Neposredne naložbe so lahko v dveh temeljnih oblikah (Hrastelj, 1990, str. 112):

- Naložbe od začetka ustvarjajo nove proizvodne zmogljivosti, kar pa utegne biti zamudno, tvegano in povezano z resnimi organizacijskimi in kadrovskimi zahtevami.
- Pri prevzemih obstoječih podjetij gre za kupovanje obstoječih zmogljivosti in podjetij ter prevzemanje nadzora v njih z namenom učinkovitejšega in uspešnejšega upravljanja, pri čemer se uvajajo nove metode upravljanja, poslovanja, vodenja ipd. Ta način naj bi bil cenejši, hitrejši in manj tvegan, saj dobimo z naložbo ponavadi tudi kadre in poslovne zveze ter distribucijsko mrežo.

Vlaganja v tujini lahko razdelimo tudi na pogodbena in lastniška (GZS, 2002b, str. 7):

- Pogodbena vlaganja so vsa tista, ki temeljijo na pogodbenem razmerju med tujimi vlagatelji in domačimi osebami. Na podlagi teh vlaganj tuji vlagatelj pridobi pravice, obveznosti in odgovornosti, ki so določene v pogodbi¹¹.
- Lastniška vlaganja se pojavljajo v več oblikah. Tuji vlagatelj lahko ustanovi mešano ali lastno podjetje, odkupi delnice oziroma deleže obstoječih podjetij, lahko pa tudi vlaga v nakup in prodajo vrednostnih papirjev¹².

¹⁰ Ministrstvo za finance, obrazec "Registracija neposredne naložbe rezidenta v tujini".

¹¹ Za ponazoritev naj povem, da je osnovna pravna osnova za urejanje teh vrst vlaganj tujih oseb v Sloveniji Obligacijski zakonik (GZS, 2002b, str. 7).

¹² Osnovna pravna osnova za urejanje teh vrst vlaganj tujih oseb v Sloveniji so Zakon o gospodarskih družbah in predpisi, ki urejajo prodajo in nakup deležev, delnic ali drugih vrednostnih papirjev podjetij s posameznih področij (GZS, 2002b, str. 7).

Podjetja, ki so nastala z neposrednimi naložbami tujih vlagateljev, lahko razdelimo tudi glede na delež v lastništvu. Podjetja v popolni lasti vlagatelja lahko smatramo kot odraz posedovanja določenih prednosti (v zvezi s proizvodom, proizvodnimi postopki, upravljanjem ipd.), ki jih z drugimi oblikami mednarodnega poslovanja ne bi bilo možno (v celoti) izkoristiti ali pa bi se te prednosti celo izgubile.

Tudi skupne naložbe so ena od oblik neposrednih naložb. Gre za razmeroma dolgoročno poslovno povezavo, kjer partnerji na različnih ravneh sodelujejo, združujejo sredstva ter delijo tveganja in koristi. Skupne naložbe nastopajo bodisi v obliki pogodbenih skupnih naložb (medsebojne odnose med partnerjema ureja pogodba) bodisi v obliki lastniških skupnih naložb, kjer ima eden od partnerjev večinski oziroma večjemu polovični delež v kapitalu in se oblikujejo kot samostojno podjetje. Partnerja poleg udeležbe v lastništvu sodelujeta tudi pri vodenju in nadziranju poslovanja. Deljeno lastništvo do določene mere zmanjšuje tveganja, katerim bi bil partner izpostavljen kot edini lastnik, poleg tega pa deluje tudi kot spodbuda za izvajanje projektov, ki se jih posamezen partner morda sicer ne bi lotil.

Skupne naložbe z lokalnimi partnerji so lahko dodatna korist zaradi boljšega poznavanja razmer, nemalokrat so take zahteve oblasti (Hrastelj, 1995, str. 201), partnerstvo pa do neke mere deluje tudi preventivno npr. pred ukrepom nacionalizacije. Vendar pa se je potrebno zavarovati pred morebitnim partnerjevim škodljivim obnašanjem, kar je realna možnost in obenem pomembna ovira dolgoročnosti te oblike neposrednih naložb. Zato je še toliko bolj pomembno poznavanje partnerja, njegovih namenov in sposobnosti.

2.7 Podjetniški motivi za neposredne naložbe

Podjetja želijo z neposrednimi naložbami v tujino zavarovati obstoječe ter osvojiti nove trge, pridobiti skušajo redke ali cenejše proizvodne vire ter povečati splošno učinkovitost poslovanja; doseči skušajo bolj rentabilno krajevno proizvodnjo, prilagajati se skušajo krajevnim potrebam glede zagotavljanja in hitrosti servisiranja, dobav, pridobiti in ohraniti želijo prodajne poti ipd. Nenazadnje lahko podjetja s pomočjo neposrednih naložb mnogo celoviteje zbirajo informacije o tujih trgih in se jim na ta način uspešneje prilagajajo. Dejstvo je, da morajo podjetja v konkurenčnem boju izkoriščati vse vire, ki so na razpolago doma in v tujini.

Podjetniške motive za neposredne naložbe lahko strnemo v štiri glavne skupine (Trtnik, 1999, str. 24-31):

- Iskanje virov – podjetja želijo z neposrednimi naložbami v tujini pridobiti specifične vire (naravne, človeške, vire za pridobivanje tehnologije in posebnih znanj) po nižjih cenah in z nižjimi stroški kot doma, kar jim bo omogočilo večjo konkurenčnost.
- Povečanje učinkovitosti – namen tovrstnih neposrednih naložb je izkoristiti vse prednosti ugodnejših davčnih stopenj, različnih okusov potrošnikov, ekonomskih sistemov, tržnih struktur, institucionalnih pogojev, različnega obilja proizvodnih dejavnikov in podobno.

- Iskanje trgov – podjetja investirajo z namenom ustrežnejšega načina oskrbe, ohranjanja, izkoriščanja, zaščite trga določene države in/ali njenih sosed oziroma drugih držav in pridobivanja novih trgov. Podjetja se prilagajajo lokalnim potrebam in/ali zmogljivostim, se zavedajo pomena prisotnosti na globalnem trgu, sledijo glavnim potrošnikom ali dobaviteljem in podobno.
- Strateški motivi – podjetja si z neposrednimi naložbami prizadevajo uresničiti svoje dolgoročne strateške cilje, zlasti krepitev (oziroma ohranjanje) mednarodne konkurenčnosti. Odločitev podjetja, da začne (z vsemi poslovnimi procesi) poslovati v drugi državi, lahko razložimo s tem, da ima tam boljše pogoje ali pa lahko bolje izkoristi posamezne priložnosti.

2.8 Koristi in spodbujanje izhodnih neposrednih naložb v investitorjevi matični državi

V Strategiji gospodarskega razvoja Slovenije 2001-2006 je med drugim poudarjeno, da se od izhodnih neposrednih naložb pričakujejo pozitivni učinki zlasti na razvoj, ustrežnejšo alokacijo virov, dvig produktivnosti in učinkovitosti, izkoriščenost kapacitet ipd. (Ahčan et al., 2001, dodatno gradivo, str. 9).

Od načina financiranja neposrednih naložb v tujini je odvisno, ali se bodo neposredne naložbe v tujini in doma dopolnjevale ali zamenjevale¹³. Vpliv izhodnih neposrednih investicij na zaposlenost in proizvodnjo v investitorjevi matični državi je odvisen od strategije investitorjev in stanja zaposlenosti v njej¹⁴ (Svetličič, Rojec, Trtnik, 1999, str. 6). Prav tako pa je ta učinek odvisen od tega, ali se neposredne naložbe in izvoz zamenjujejo ali dopolnjujejo¹⁵, vendar večina raziskav potrjuje slednje (Pugel, Lindert, 2000, str. 637).

Med pozitivnimi posledicami izhodnih neposrednih naložb se poudarjajo koristi za kapitalsko-finančni račun plačilne bilance investitorjeve matične države v primeru prenosov dobičkov v domovino ter za tekoči račun, če se domača podjetja v tujini oskrbujejo iz domačih virov (v tem primeru pride tudi do ugodnega vpliva na zaposlenost) ter pozitivni učinki prenosa znanja in tehnologije v obratni smeri (Hill, 2001, str. 220). Posredno so zaradi izhodnih neposrednih naložb oškodovani davkoplačevalci, ki morajo nadomestiti izpad davčnih prihodkov od investicije doma (Pugel, Lindert, 2000, str. 638). Izhodne neposredne naložbe lahko stanje tekočega računa plačilne bilance investitorjeve matične države poslabšajo v primeru, ko je njihov namen oskrbovanje domačega trga na podlagi nižjih stroškov proizvodnje v tujini (Hill, 2001, str. 220).

¹³ Če se neposredne investicije v tujini financirajo s sredstvi najetimi na tujih trgih, potem dopolnjujejo investicije doma, v kolikor pa se financirajo pretežno z domačim kapitalom, to seveda pomeni "odvzemanje" sredstev za investicije doma.

¹⁴ Če se investitorjeva matična država nahaja blizu stanja polne zaposlenosti, potem neposredne naložbe v tujini omogočajo mobilizacijo virov nad obsegom, določenim z domačimi zmogljivostmi, s tem pa prispevajo k razvoju. V kolikor domači viri niso popolnoma izkoriščeni, pa taki tudi ostanejo, saj se zaposlujejo tuji viri, razen v primeru, da podjetje v tujini uvaža polproizvode in surovine iz domače države.

¹⁵ Če prevladuje odnos komplementarnosti, bodo večje neposredne naložbe spodbudile tudi večji izvoz in torej večjo zaposlenost v investitorjevi matični državi (Babić, Pufnik, Stučka, 2001, str. 7).

V nadaljevanju bom naštel in opisal tiste ukrepe držav¹⁶, s katerimi se spodbujajo neposredne naložbe v t. i. države v prehodu. Ti ukrepi izhajajo iz spoznanja, da neposredne tuje investicije pozitivno vplivajo na gospodarski razvoj držav prejemnic investicij in investitorjeve matične države, ter iz dejstva, da so zaradi objektivnih razlogov države v prehodu manj privlačne za investitorje, čeprav tuje investicije tudi najbolj potrebujejo.

Da bi se torej investitorji sploh odločali za naložbe (v optimalnem obsegu) v take države, je potrebno, da država svojim podjetjem zagotovi pomoč v taki obliki in obsegu, da bodo kljub večjim tveganjem pripravljena investirati v take države. Ker so države nekdanje Jugoslavije z vidika Slovenije še vedno v t. i. prehodu, se ti ukrepi lahko uporabljajo tudi za spodbujanje slovenskih neposrednih naložb vanje.

2.8.1 Stališča (gospodarske) politike

Stališča uradne gospodarske politike se včasih razhajajo od konkretnih dejanj. V Sloveniji pogosto slišimo očitke, da država pri pospeševanju izhodne internacionalizacije nima posluha za potrebe gospodarstva in podjetništva (Gospodarski izzivi, 2002). Podjetja so po eni strani prepričana, da bi jim morala država na vsak način pomagati, po drugi strani pa vemo, da je vloga države v tem primeru smiselna in potrebna pri vplivanju na pozitivno razmišljanje, vzpostavljanju normalnih gospodarskih in političnih odnosov med državami ipd. Potreben je tudi enoten in institucionaliziran pristop do vhodnih in izhodnih investicij, zlasti pa konkretne spodbude in ne zgolj načelna stališča. Omenil sem že, da Strategija gospodarskega razvoja Slovenije 2001-2006 internacionalizaciji namenja še posebno pozornost.

2.8.2 Tehnična pomoč in priskrba informacij

Spodbujanje izhodnih neposrednih naložb (zlasti v države v razvoju in t. i. prehodu) se prične z zagotavljanjem informacij o zakonodaji, ekonomskih pokazateljih, trendih v gospodarstvu, sektorskih podatkih in splošno vseh kazalcih, ki omogočajo vpogled v politično, ekonomsko in socialno okolje v neki državi. Poleg zbiranja in nudenja informacij o podnebjju za naložbe in možnostih investiranja je pomembna tudi pomoč pri navezovanju poslovnih stikov. Le na ta način lahko k izhodni internacionalizaciji v obliki neposrednih naložb spodbudimo zlasti majhna in nekatera srednja podjetja, ki si sama ne morejo privoščiti visokih izdatkov povezanih z ugotavljanjem, spremljanjem in analiziranjem gospodarskega stanja in možnosti poslovanja na takih trgih. So pa taka podjetja pomemben dejavnik gospodarskega sodelovanja, pogosto še preden imata državi sklenjene potrebne sporazume.

Pomembno vlogo pri tem imajo diplomatsko-konzularna predstavništva naše države, z vidika obravnavanih držav tudi razne ustanove – npr. Inštitut za jugovzhodno Evropo pri Ekonomski fakulteti v Ljubljani s svojo raziskovalno in svetovalno dejavnostjo, Pospeševalni center za malo

¹⁶ Povzeto in prilagojeno po United Nations, 2001.

gospodarstvo, ki v okviru projekta Pakt stabilnosti za jugovzhodno Evropo¹⁷ med drugim skrbi za uspešnejši prodor slovenskih malih in srednjih podjetij na trge jugovzhodne Evrope ter Gospodarska zbornica Slovenije (GZS), ki skrbi za poslovno informiranje (o pogojih poslovanja, tržnih in ekonomskih podatkih, ekonomski politiki ipd.), gospodarsko promocijo (organiziranje sejmov, srečanj, stikov ipd.), svetovanje in izobraževanje. Prav GZS je z namenom krepitev sodelovanja in gospodarskih stikov marca 2002 odprla svoje predstavništvo v Beogradu, maja 2002 v Sarajevu, kmalu pa nameravajo odpreti tudi predstavništva v Skopju, Moskvi in predvidoma tudi v Prištini. Pozornost si zasluži tudi pomoč pri izobraževanju ustreznih kadrov.

Tehnična pomoč se med drugim nanaša na pomoč državam, ki skušajo povečati privlačnost za investiranje – npr. pomoč pri načrtovanju in izvajanju ustreznih reform za potrebe zmanjševanja administrativnih in drugih ovir. Program slovenskega Ministrstva za gospodarstvo v okviru Pakta stabilnosti predvideva prenos znanja, pomoč pri razvoju podjetništva, usposabljanju državne uprave, javnih institucij in gospodarskih subjektov, organizacijo konferenc, seminarjev in delavnic ter skupne projekte z državami prejemnicami pomoči.

2.8.3 Finančne in davčne spodbude

V nekaterih državah so podjetja z neposrednimi naložbami v tujini deležna neposredne finančne pomoči v obliki subvencij, posojil, olajševanja dostopa do virov sredstev ter tudi v obliki neposrednega kapitalskega vložka, kar velja tudi pri financiranju pripravljalnih dejavnosti za izhodno internacionalizacijo. S tem v zvezi se pri nas omenja t. i. regionalni naložbeni sklad za jugovzhodno Evropo, pri katerem sicer ne bi šlo za subvencije, pač pa bi država sovlagala, vendar še ni zaživel (Gospodarski izzivi, 2002). Država lahko ob tem posebej in dodatno spodbuja izhodne neposredne naložbe v posamezne panoge in dejavnosti, pa tudi posamezne oblike, npr. skupna vlaganja. Davčne spodbude se nanašajo na stopnjo in vrsto obdavčitve, zlasti na njeno oprostitvev, zmanjšanje ali odložitev.

2.8.4 Zavarovanje investicij

Zavarovanje izhodnih investicij je eden najbolj neposrednih primerov spodbujanja neposrednih naložb v t. i. države v prehodu. Ob predpostavki, da se vlagatelji pri mednarodnem poslovanju v obliki izhodnih neposrednih naložb soočajo s številnimi tveganji (več o tem v tretjem poglavju) in so v dvomih glede investiranja, jih lahko k temu spodbudi ravno možnost zavarovanja njihovih naložb. Z zavarovanjem jim namreč ne bo treba nositi vseh finančnih posledic dogodkov, kakršni so npr. vojne, nemiri, razlastitve in ki za podjetja, ki pred temi riziki niso ustrezno zavarovana, predstavljajo strošek. Četudi je storitev namenjena zaščiti domačih podjetij pred političnimi in drugimi tveganji v teh državah, se praktični učinek storitve pokaže v spodbujanju naložb v tujino,

¹⁷ Pakt stabilnosti za jugovzhodno Evropo je bil ustanovljen leta 1999 s podporo več kot 40-ih držav in organizacij. Države prejemnice pomoči so Albanija, Bolgarija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Makedonija, Romunija in ZR Jugoslavija. Vsebina sporazuma je v grobem razdeljena na tri dele: podpora demokratizaciji celotne regije, gospodarski obnovi in reševanju varnostnih vprašanj. Vloga Slovenije v Paktu stabilnosti je sodelovati v procesu kot aktivna donatorica pomoči regiji.

zlasti v primerih, ko je to v interesu (gospodarstva) domače države, ki hoče tudi s tem doseči prisotnost in konkurenčnost domačega gospodarstva v tujini. Pri nas investicije v tujini pred nekomercialnimi riziki zavaruje Slovenska izvozna družba (SID).

Država neposredne naložbe spodbuja tudi s sklepanjem sporazumov o spodbujanju in zaščiti naložb (predstavljeni bodo v točki 3.2.2). Pri pospeševanju internacionalizacije torej nikakor ne moremo mimo vloge države, le podjetja sama pa so odločilni dejavnik tega procesa. Vloga države pri tem je omogočanje, lajšanje (odpravljane birokratskih ovir) in pospeševanje tega procesa. Ker se od neposrednih tujih naložb pričakujejo pozitivni učinki, so upravičeno pomemben sestavni del strategije gospodarskega razvoja naše države. Avtorji Strategije pospeševanja slovenskih neposrednih investicij v tujino (Svetličič, Rojec, Trtnik, 1999, str. 19) so tudi mnenja, da naj politika pospeševanja neposrednih naložb diferencira tako med panogami in dejavnostmi kot tudi vrstami podjetij¹⁸.

Politika do neposrednega investiranja v tujino je neločljivo povezana na eni strani z zakonsko ureditvijo neposrednih naložb v tujini, na drugi pa s politiko pospeševanja investicij v tujino (Svetličič, Rojec, Trtnik, 1999, str. 14). Oba vidika sta bila predstavljena v tem poglavju. Država pa ima le majhen vpliv na značilnosti v podjetjih samih – na njihove kadrovske in administrativne zmožnosti, zgodovino, kakovost posloводства, finančne zmožnosti, poreklo odločevalcev, miselnost, podjetniško kulturo, znanje tujih jezikov, raven izobrazbe ipd.

2.9 Koristi in spodbujanje vhodnih neposrednih naložb v državi gostiteljici

Vhodnim neposrednim naložbam se pripisujejo pozitivni učinki, ki nastanejo kot posledica prenosa kapitala, tehnologije in raznih znanj, prav tako je pozitiven tudi učinek na zaposlenost, plačilno bilanco ter tržno strukturo. Med negativne posledice vhodnih neposrednih naložb lahko uvrstimo zlasti morebitne nezaželene učinke na konkurenco (ko pride do izrivanja domačih tekmecev), plačilno bilanco (tekoči račun – ko podjetje v tuji lasti v državi gostiteljici predvsem uvažja; kapitalsko-finančni račun – ko je prenos dobičkov večji od reinvestiranja dobičkov v podjetja), v državi gostiteljici pa utegne zaradi racionalizacije organizacije in stroškov dela priti tudi do zmanjšanja zaposlenosti (Hill, 2001, str. 213-218).

Vhodne neposredne naložbe naj bi s prenašanjem sodobne tehnologije, neoprijemljivega premoženja in povečevanjem celotne akumulacije kapitala v državi gostiteljici pomembno vplivale na rast produktivnosti in dolgoročno gospodarsko rast. K povedanemu je potrebno dodati še ugotovitev, da moramo vhodne neposredne naložbe na vsak način smatrati tudi kot sredstvo za doseganje stanja, kjer bo gospodarstvo sposobno izvajati tudi kasnejše izhodne naložbe¹⁹.

¹⁸ Panoge, kjer prihaja do nazadovanja primerjalnih prednosti oziroma je padanje konkurenčnosti podvrženo naraščajočim stroškom dela, si v skladu s Strategijo pospeševanja slovenskih neposrednih investicij v tujino zaslužijo večjo pozornost pri spodbujanju. Pri drugih dejavnostih pa je smotno ustvarjati le splošno ugodno klimo za krepitev sposobnosti, dvigovati izobrazbeno raven ipd. Za razliko od velikih podjetij pa so majhna in srednja podjetja tista, ki se soočajo s kadrovske, finančne in informacijske omejitvami in si zato zaslužijo večjo podporo.

¹⁹ Po teoriji investicijske razvojne poti naj bi šla država skozi pet glavnih stopenj razvoja, glede na to pa lahko določimo njeno nagnjenost do vhodnih oziroma izhodnih investicij (Trtnik, 1999, str. 48).

Velik vpliv na odločitev za neposredne naložbe ima privlačnost države gostiteljice naložb, kar označujemo s pojmom podnebje za naložbe. Gre za sklop pokazateljev ekonomske in tržne moči, razvitosti, strukture, ravni infrastrukture, politične stabilnosti, zraven pa lahko – za projekte v t. i. državah v prehodu – uvrstimo tudi zagotavljanje makroekonomske stabilnosti in uspešnost t. i. tranzicijskih reform, ustreznost ekonomsko-politične ureditve in spodbud. Dejstvo je (Sjekloča, 1998, str. 32), da tuji vlagatelji postanejo bolj zaupljivi le v primeru pozitivnih sprememb v ekonomski politiki, ob makroekonomski stabilizaciji, odpiranju trga in finančnega sistema, preglednosti, privatizaciji, liberalizaciji pri neposrednih tujih investicijah ipd.

Dejavnike, ki določajo privlačnost države prejemnice za tuje neposredne naložbe, lahko strnemo v tri skupine. Politični okvir tujih neposrednih naložb predstavlja splošno ekonomsko, politično in družbeno stabilnost ter pravila, ki urejajo vstop in delovanje tujih investitorjev ter delovanje trga. Politika spodbujanja tujih neposrednih naložb vključuje spodbude, poinvesticijske storitve in ugodnosti za tuje investitorje. Najpomembnejši so ekonomski dejavniki in sicer v povezavi z motivi večnacionalnih podjetij. Podjetja, ki v tujini investirajo zato, ker tam iščejo nove trge, bodo bolj upoštevala velikost trga, kupno moč, dostop do drugih trgov, podjetja, ki v tujini investirajo z namenom povečevanja svoje učinkovitosti, pa stroške delovne sile, surovin itd. (Trtnik, 1999, str. 32).

3 TVEGANJA V MEDNARODNEM POSLOVANJU IN NJIHOVO OBVLADOVANJE

Že iz opredelitve večnacionalnega podjetja vemo, da to posluje v vsaj eni tuji državi. "Kakor hitro pa se tujec pojavi v državi gostiteljici, nastanejo med njima določene vzajemne pravice in dolžnosti. Tujec ima pravico do tega, da mu pravni red države gostiteljice nudi zaščito. Hkrati ima dolžnost, da se ravna po pravilih tega pravnega reda. Država ima pravico pričakovati, da bo tujec spoštoval njeno pravo in dolžnost, da nudi tujcu in njegovemu premoženju tisto zaščito, ki jo imata on in njegova domača država pravico pričakovati v skladu s pravom države gostiteljice in mednarodnim pravom." (Tratnik, 1999, str. 129).

3.1 Tveganja v mednarodnem poslovanju

Vsako poslovanje spremljajo določena tveganja²⁰ in mednarodno poslovanje ni pri tem nobena izjema. Povezano je s številnimi tveganji (obravnavana bodo v nadaljevanju tega poglavja),

²⁰ Tveganje lahko opredelimo kot možnost negotovega nastopa pričakovanega dogodka, nastopa drugačnega dogodka od predvidenega, nastopa ob drugem trenutku itd., posledica tega pa je, da "zaradi pričakovanih in nepričakovanih dogodkov kljub ustrezni organiziranosti, prijemu, strategijam in politikam, ob vloženi sredstvih ne bo dosežen načrtovan gospodarski učinek ali pa ga sploh ne bo v celoti. Stranke bodo tako utrpeli delno škodo ali popolno izgubo." (Hrastelj, 1995, str. 38). Tveganja ne smemo enačiti z negotovostjo – pri tej ne moremo določiti (napovedati) verjetnosti nastopa dogodka (ali celo možnih dogodkov), tveganje pa označuje možnost, da bomo utrpeli škodo ali izgubo. Pri tveganju torej lahko presodimo verjetnost nastopa nekega dogodka in temu primerno tudi ukrepamo (Haufler, 1997, str. 4).

vendar ga podjetja ne bi smela enačiti z izpostavljenostjo neomejenemu tveganju, pa tudi s popolno predvidljivostjo ne.

Hrastelj (1990, str. 117) poudarja, da morajo podjetja s tem v zvezi ugotoviti, opredeliti in oceniti ključne dejavnike tveganosti ter ugotoviti, katera tveganja se da izločiti, zmanjšati in ublažiti. Pri tem lahko tveganje prevzame stranka v poslu, tretja oseba (npr. zavarovalnica), država (država iz javnih sredstev pokriva prevzemanje nekaterih tveganj), ali pa se uporabi samozavarovanje (pokriva zlasti manj verjetne in manj pogoste nevarnosti, ki se jih ne da zavarovati na druge načine ali pa tako zavarovanje ne bi bilo ekonomsko upravičeno) (Hrastelj, 1990, str. 319). V splošnem naj bi se tveganje preneslo na tistega, ki ga ima lahko pod nadzorom in z njim najbolj upravlja.

Ustreznejši kot so z vidika podjetja načini izločitve, zmanjšanja in ublažitve tveganj v mednarodnem poslovanju, lažje se bodo podjetja odločala za internacionalizacijo. Hauflerjeva (1997, str. 23) pri tem izpostavlja, da se z zavarovanjem dejanska negotovost sicer ne zmanjša, zmanjša pa se negotovost v zvezi s finančnimi posledicami škode ali izgube, kar pomeni, da zavarovanje z razbremenitvijo nošenja vseh posledic škode ali izgube omogoča širjenje gospodarskih dejavnosti tudi v države, kjer to sicer ne bi bilo možno.

Flis (1999, str. 203) škodno možnost (nevarnost) deli na dva dela po kriteriju, ali lahko rezultatom delovanja določimo verjetnost ali ne; prvi primer imenuje rizik, drugega pa negotovost. Miller (1992, str. 311-331) negotovosti v mednarodnem poslovanju razdeli na:

- Splošne negotovosti okolij – mednje uvrščamo politične negotovosti (vojne, revolucije, državni udari, demokratske spremembe vlad, druga politična zmeda), negotovosti vladnih politik (davčne in denarne reforme, nadziranje cen, nacionalizacija, državno uravnavanje, trgovinske omejitve, ovire za prenos dobičkov, neustrezna zagotovitev javnih storitev), makroekonomske negotovosti (inflacija, obrestne mere, devizni tečaj, pogoji menjave, relativne cene), družbene negotovosti (družbeni nemiri, upori, demonstracije, terorizem na nizki ravni itd.) in naravne negotovosti (potresi, hurikani, variacije v padavinah, druge naravne nesreče).
- Negotovosti povezane z dejavnostjo ali panogo – negotovosti trgov vložkov, negotovosti izdelčnih trgov, konkurenčne negotovosti.
- Negotovosti povezane s podjetji – operativne, ravnalne, plačilne in kreditne negotovosti, negotovosti v zvezi z obveznostmi ter negotovosti v zvezi z raziskavami in razvojem.

Del tveganj, ki spremljajo naložbe v tujini imenujemo deželno oziroma politično tveganje. Pojma nista sopomenki, vendar se njuna pomena tudi ne izključujeta. Deželno tveganje vključuje "negotovosti povezane s stabilnostjo vlade, z regionalnimi politikami, ki imajo vpliv na državo, z neučinkovitostjo pravnega sistema in ureditve, nestabilnostjo valute ali ovirami za konvertibilnost ter z odnosi med državo investitorico in državo gostiteljico." (Holt, 1998, str. 99). Politično tveganje pa je posebej povezano s poslovnimi interesi podjetij in pomeni "verjetnost, da bodo

politične odločitve, dogodki ali pogoji v državi – vključujoč socialne razmere in trende – vplivali na poslovno okolje na tak način, da bodo podjetja izpostavljena finančnim ali materialnim izgubam." (Holt, 1998, str. 99). Lahko bi tudi rekli, da politično tveganje izhaja iz delovanja družbeno-političnega sistema, ne pa iz delovanja trga (Haufler, 1997, str. 5).

Posebno pozornost je potrebno posvetiti tudi možnosti širjenja negotovosti od zunaj (npr. krize svetovnih razsežnosti), zato je zaznavanje političnega in deželnega tveganja odvisno od razvoja nacionalnih, regionalnih in globalnih razmer.

V okviru deželnega tveganja Ries (2002, str. 1-2) loči politične spremembe (razlastitev, omejitve prenosov, višji davki, višje carinske stopnje, ukinitve spodbud za neposredne tuje investicije, zahteve po domačem lastništvu, domačih surovinah in virih), posledice neustreznega vodenja gospodarske (denarne, fiskalne, ekonomske) politike in druge spremembe stanja (vojne, korupcija, socialni nemiri in stavke). Deželno tveganje torej vključuje politično, ekonomsko in socialno tveganje.

Če lahko večnacionalna podjetja nekatera od tveganj, katerim so izpostavljene njihove naložbe v tujini preprečujejo, nadzorujejo, zmanjšujejo – skratka obvladujejo –, pa so druga zunaj njihovega vplivnega območja. Ravno pred slednjimi se lahko podjetja zaščitijo tudi tako, da svoje naložbe v tujini zavarujejo z zavarovalno polico.

Kunstič (1999, str. 36) opozarja, da riziki²¹ pri investicijskih projektih vsebujejo vse poglavitne rizike, ki nastopajo tudi pri izvoznih kreditih in mednarodnih finančnih transakcijah, saj lahko na investicije gledamo tudi kot na bolj kompleksen sistem različnih finančnih transakcij.

Rizike mednarodnih poslovnih transakcij Jus (1992, str. 11-12) deli na komercialne in nekomercialne. Med komercialne rizike uvršča vse tiste škodne dogodke ali ravnanja, ki nastanejo predvsem kot posledica subjektivnih vzrokov na strani dolžnika (rizik plačil, prevzema/dobave, transportni in manipulativni ter procesni rizik), med nekomercialne pa vse tiste rizike, katerih vzroki navadno niso v poslovnem obnašanju pogodbenih strank in so pretežno objektivni (rizik suverenosti, moratorija, prenosa, zamenjave, rasti cen; pravni, vojni, katastrofni, valutni in tečajni rizik, posredni politično-socialni rizik ter neposredni rizik – npr. rizik razlastitve).

Plačilne rizike v mednarodnem poslovanju tudi Falatov (1999, str. 5-7) razvršča na nekomercialne in komercialne:

- Za nekomercialne rizike je značilno, da stranke v poslu škodnih dogodkov ne morejo predvideti (oziroma jih zelo težko), preprečiti ali se jim izogniti in se največkrat pojavljajo v obliki t. i. višje sile²². Razvrstimo jih lahko v dve skupini:

²¹ V diplomskem delu bom glede na dejstvo, da je izraz "rizik" poslovenjen kot "tveganje" (Flis, 1999, str. 204), oba izraza uporabljal enakovredno. Pač pa se je izraz "rizik" v praksi bolj uveljavil (Kunstič, 1999, str. 35).

²² Kot temeljne prvine višje sile lahko štejemo neizogibnost, nepredvidljivost in neodvrtljivost vzrokov in učinkov (Puharič, Pivka, 1999, str. 240).

- klasična nekomercialna tveganja v ožjem smislu – gre za politična tveganja (ta so vezana na državo, kjer imamo terjatve) oziroma tveganja nacionalizacije, razlastitve, konfiskacije, vojne, revolucije, uporov, oboroženih spopadov in drugih ukrepov, ki onemogočajo razpolaganje s premoženjem, sem pa lahko uvrstimo tudi tveganja naravnih katastrof;
- monetarna tveganja (nekomercialna tveganja v širšem smislu): transferna tveganja (moratorij, prepoved plačil, nezmožnost konverzije in transferja) in valutna tveganja²³.
- Komercialni riziki lahko nastopijo bodisi kot posledica dolžnikove volje (neizpolnitev, nepravilna izpolnitev) bodisi brez dolžnikove volje oziroma proti njej, vendar mora biti razlog v dolžnikovem poslovanju, oziroma lahko dolžnik nanje vpliva. V to skupino uvrščamo tudi tveganje nastopa plačilne nesposobnosti, ki je lahko posledica tega, da je nad premoženjem dolžnika uveden stečajni postopek, postopek (zunaj)sodne poravnave, ugotovljena neuspešna izvršba ali ko lahko nasploh ugotovimo nekoristnost vsakršnih ukrepov proti dolžniku.

Država gostiteljica lahko omeji razpolaganje s premoženjem tujih vlagateljev na različne načine in z različnimi ukrepi. Glede na "drastičnost" jih lahko razdelimo na milejše (povzročajo določeno izgubo nadzora nad poslovnimi odločitvami – sem uvrščamo uvozne omejitve, izvozni nadzor, predpise o skladnosti, določene davke, uravnavanje zunanje menjave ipd.), bolj radikalne (neposredno ogrožajo lastništvo in premoženje – razlastitev ipd.), vmes pa so ukrepi nadzovanja cen, zahteve po domačih komponentah ipd. Upoštevati je treba tudi morebitna teroristična dejanja, uperjena zoper premoženje in življenje ter ukrepanje države v teh primerih (Holt, 1998, str. 116).

Politično in deželno tveganje lahko ugotavljamo in merimo na več načinov. Holt (1998, str. 121-131) npr. navaja in opisuje tri vrste metod: intuitivne (zaznavanje, izkušnje, priporočila, predvidevanja zaposlenih v tujini ipd.), svetovalne (nasveti in stališča agencij, ki sistematično ocenjujejo tveganja, svetovalnih uradov ipd.) in analitične (različni modeli in indeksi.). Metode lahko razdelimo na izključno kvalitativne, izključno kvantitativne, strukturirane in t. i. metode seznamov. Seveda je za dolgoročno napovedovanje potrebno upoštevati večje število kazalnikov, od kratkoročnega napovedovanja pa se razlikuje tudi po drugi strukturi kazalnikov. Dejstvo je, da različne opredelitve nekomercialnih, političnih in deželnih tveganj vodijo k zajemanju različnih podatkov, uporabi različnih orodij za njihovo analiziranje in tolmačenje ter k različnim načinom njihovega zmanjšanja, ublažitve in izločitve.

3.2 Mehanizmi in metode za zaščito investitorjev

Tratnik (1999, str. 149-160) instrumente zmanjševanja rizikov, s katerimi se srečujejo investitorji v tujih državah, razvršča v tri skupine (pogodba med investitorjem in državo gostiteljico, izvozna zavarovanja, dvostranske pogodbe o zaščiti investicij), Kunstič (1999, str. 55-71) v štiri (izbira

²³ Ta lahko uvrstimo tudi med komercialna tveganja, saj naj bi se jih dalo vsaj delno predvideti in se pred njimi tudi učinkovito zavarovati (na terminskem trgu, z uporabo t. i. trdne valute ipd.).

partnerjev, garancije, pravna zaščita, zavarovanje), Ries (2002, str. 2-3) v tri (zavarovanje, strateško obnašanje, predvidevanje), Hauflerjeva (1997, str. 6-10) v dve (diverzifikacija in ponotranjenje ter delitev tveganja s tretjimi strankami). Podrobneje bom opisal štiri izbrane mehanizme.

3.2.1 Pogodba med investitorjem in državo gostiteljico

Investitorji lahko za utrjevanje obveznosti in nepristransko reševanje morebitnih sporov iz pogodb z državo gostiteljico uporabijo arbitražne klavzule (s čimer se izognejo morebitni pristranskosti sodišč), klavzule o izbiri prava – stabilizacijske in internacionalizacijske²⁴ ter tudi t. i. samomorilske klavzule²⁵. Lahko se namreč zgodi, da države ugodnosti, s katerimi so privabile tuje investitorje, preprosto enostransko ukinejo, vlagatelji pa s tem ostanejo brez pravic, ki so jih prej imeli.

3.2.2 Meddržavni sporazumi o zaščiti investicij

Dvostranski sporazumi o spodbujanju in zaščiti naložb so eden poglobitnih instrumentov za varovanje investicij ter hkrati tudi najbolj razširjena oblika pomoči, ki jo države nudijo svojim subjektom še pred nastankom sporov. Pogosto so tudi pogoj za to, da agencije, ki delujejo pod pokroviteljstvom investitorjeve matične države, zavarujejo določeno naložbo (Tratnik, 1999, str. 156).

Namen dvostranskih sporazumov o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb je zlasti "ustvariti ugodne razmere za večje gospodarsko sodelovanje med državama in zlasti za naložbe vlagateljev ene pogodbenice na ozemlju druge pogodbenice, saj vzajemno spodbujanje in zaščita takih naložb na podlagi [...] sporazuma prispevata k spodbujanju poslovnih pobud in povečanju blaginje v obeh državah." (BBHSZN²⁶, 2001).

Ti dvostranski sporazumi urejajo primerno obravnavo vlagateljev in naložb, ki ne sme biti manj ugodna od tiste, ki jo država zagotavlja svojim vlagateljem ali naložbam (nacionalna obravnavo) oziroma vlagateljem ali naložbam iz tretjih držav (načelo države z največjimi ugodnostmi); urejajo vprašanja takojšnjega, učinkovitega in primernega nadomestila v primeru ukrepov, ki imajo enakovreden učinek kot razlastitev; vsebujejo določbe o zaščiti pred nemiri, vojnami in podobnimi izrednimi stanji; obravnavajo vprašanja prostega prenosa kapitala in plačil ter

²⁴ S *stabilizacijsko* klavzulo se država gostiteljica zaveže, da se ne bo enostransko umikala pogodbenim obveznostim. Vendar pa je taka pogodba še vedno podvržena notranjemu pravu države gostiteljice, zato z *internationalizacijsko* klavzulo pogodbene obveznosti države gostiteljice postanejo mednarodnopravne obveznosti (Tratnik, 1999, str. 154).

²⁵ S to klavzulo v pogodbi lahko investitor, ki ni zadovoljen s svojim položajem v državi investitorici, od nje zahteva, da se proti nadomestilu njegovo premoženje nacionalizira (Tratnik, 1999, str. 149).

²⁶ Zakon o ratifikaciji Sporazuma o spodbujanju in zaščiti naložb med Republiko Slovenijo in Bosno in Hercegovino o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb. Opozoriti je treba, da se sporazumi sicer sklepajo na podlagi modela, vendar njihove določbe niso identične. Razlike nastanejo zaradi prilagajanja različnim pogajalskim izhodiščem in posebnostim držav (Svetličič, 2001, str. 46).

subrogacije, reševanja sporov med državo gostiteljico in vlagateljem druge države pogodbenice ter med pogodbenicama²⁷ (Svetličič, 2001, str. 46).

Dvostranski sporazumi o spodbujanju in zaščiti investicij so ukrep institucionalne vladne podpore (potencialnim) investitorjem, vendar pa je pristopanje k ustreznim multilateralnim²⁸ instrumentom cenejši način od sklepanja dvostranskih sporazumov (Svetličič, Rojec, Trtnik, 1999, str. 21). Tako je Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD) sicer dala pobudo za sprejem Večstranskega sporazuma o investicijah (MAI)²⁹, ki bi vključeval najvišje standarde zaščite investicij, vendar so pogajanja zaradi nekaterih nasprotij med članicami leta 1998 zastala.

Tabela 1: Stanje na področju nekaterih dvostranskih sporazumov Slovenije

Država	Gospodarsko sodelovanje	Prosta trgovina	Tuje investicije
Bosna in Hercegovina	Sporazum o gospodarskem sodelovanju - podpisan 07.11.1997; ratificiran 23.03.1999 (UL RS 27/99 - MP 9/99); velja od 22.11.1999	Sporazum o prosti trgovini - podpisan 3.10.2001; začasna uporaba od 1.1.2002; ratificiran 21.12.2001 (UL RS 111/01 - MP 31/01)	Sporazum o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb - podpisan 30.5.2001; ratificiran 25.10.2001 (UL RS - MP 26/01)
Hrvaška	Sporazum o trgovinsko gospodarskih odnosih in sodelovanju - podpisan 7.2.1994; ratificiran 20.7.1994 (UL RS 42/94 - MP 10/94); velja od 25.8.1994	Sporazum o prosti trgovini - podpisan 12.12.1997; ratificiran 23.3.1999 (UL RS 25/99 - MP 8/99); velja od 1.10.2001; sklepi št. 1 do št. 5 Skupnega odbora	Sporazum o spodbujanju in vzajemni zaščiti investicij - podpisan 12.12.1997; ratificiran 31.5.2000 (UL RS 57/00 - MP 14/00)
Makedonija	Sporazum o gospodarskem sodelovanju - podpisan 25.2.1992; ratificiran 13.05.1992 (UL RS 25/92 - MP 5/92); velja od 29.5.1992	Sporazum o prosti trgovini - podpisan 01.07.1996; ratificiran 22.09.1999 (UL RS 81/99 - MP 23/99); velja od 1.12.1999	Sporazum o vzajemni zaščiti in spodbujanju investicij - podpisan 5.6.1996; ratificiran 23.3.1999 (UL RS 27/99 - MP 9/99); velja od 21.9.1999
ZR Jugoslavija	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - podpisan 23.3.2001; ratifikacija 3.10.2001 (UL RS 82/01, MP 22/01), velja od 6.11.2001	V pripravi	Sporazum o medsebojnem spodbujanju in zaščiti naložb - parafiran 6.2.2002

Vir: Ministrstvo za gospodarstvo, 03.06.2002.

²⁷ Slovenskim podjetjem z neposrednimi naložbami v tujini se ti sporazumi sicer zdijo (zelo) pomembni za zaščito njihovih naložb, vendar pa niso dovolj seznanjena z dejavnostjo države na področju sklepanja teh sporazumov, prav tako pa ne z njihovo vsebino (Svetličič, 2002, str. 19).

²⁸ Slovenija je npr. na povabilo organizacije OECD 22.01.2002 pristopila k OECD Deklaraciji o mednarodnih investicijah in večnacionalnih družbah, s čimer se je zavezala, da bo tuje investitorje obravnavala enako kot domača podjetja in da soglašala s standardi in pravili za vodenje večnacionalnih družb po tej deklaraciji. OECD k podpisu vabi tudi druge države nečlanice.

²⁹ Več o vsebini MAI tudi na spletnem naslovu <http://www1.oecd.org/daf/mai>.

Vendar pa moramo biti pri sporazumih s področja tujih investicij, ki so navedeni v tabeli 1, pozorni na dve dejstvi. Prvič, Sporazum med Republiko Slovenijo in Bosno in Hercegovino o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb je slovenska stran že ratificirala, veljati pa bo pričel šele po izmenjavi uradnih obvestil o izpolnitvi notranjepravnih zahtev za začetek veljavnosti sporazuma s strani obeh pogodbenic. Slovenska stran je to obvestilo posredovala takoj po ratifikaciji, s strani BiH pa je bil sporazum tudi že ratificiran in objavljen v Uradnem listu BiH 27. marca 2002. Sporazum bo torej pričel veljati takoj, ko bo prejeta obvestilo o izpolnitvi notranjepravnih zahtev za začetek veljavnosti sporazuma s strani BiH. Slovenski investitorji pa do tistega trenutka še niso deležni zaščite in ugodnosti, ki so predvidene s sporazumom. Drugič – tudi Hrvaška še ni ratificirala sporazuma o spodbujanju in vzajemni zaščiti investicij, torej slovenske naložbe še niso deležne predvidene zaščite, prav tako pa ne morejo koristiti ugodnosti (Interna gradiva Ministrstva za gospodarstvo).

Zanimiva pri tem je ugotovitev (Ahčan et al., 2001, str. 143), da so slovenska podjetja na trgih držav nekdanje Jugoslavije večinoma investirala še pred začetkom veljavnosti ali celo pred sklenitvijo posameznih sporazumov o spodbujanju in zaščiti naložb. Razloge za to lahko po eni strani pripišemo pripravljenosti podjetij, da prevzemajo visoka tveganja v teh državah, po drugi pa njihovem prepričanju, da jim taki sporazumi ne bi bili v veliko pomoč pri morebitnih težavah.

V dvostranskih sporazumih o zaščiti naložb, ki jih ima Slovenija sklenjene z vsemi ostalimi državami nekdanje Jugoslavije razen z ZRJ, so določeni tudi načini reševanja sporov med državo gostiteljico in vlagateljem iz druge pogodbenice. Investicijske spore (v kolikor niso rešljivi neposredno s pogajanjem, vsekakor pa po mirni poti) lahko rešujejo pristojna sodišča, arbitražna sodišča, v skladu s Konvencijo ICSID³⁰ o reševanju investicijskih sporov med državami in državljanji drugih držav³¹ pa (če so izpolnjeni potrebni pogoji) tudi Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov (ICSID). V teh sporazumih je določen tudi način reševanja sporov med državama pogodbenicama – tudi ti se (kolikor je le mogoče) rešujejo po mirni poti in na način, ki je določen v sporazumu.

Tabela 2: Nekatero države podpisnice Konvencije ICSID

Država	Podpis	V veljavi od
Slovenija	07.03.1994	06.04.1994
Bosna in Hercegovina	25.04.1997	13.06.1997
Hrvaška	16.06.1997	22.10.1998
Makedonija	16.09.1998	26.11.1998

Vir: ICSID, stanje na dan 24.04.2002.

³⁰ angl. *International Centre for Settlement of Investment Disputes*. Konvencija ICSID je bila dana na voljo za podpis v Washingtonu D.C. 18.03.1965.

³¹ V tabeli 2 so v zvezi s tem navedeni podatki o pristopu obravnavanih držav in Slovenije h konvenciji.

3.2.3 Zavarovanje naložb

Država je torej v segmentu zaščite naložb s sklepanjem sporazumov o spodbujanju in zaščiti naložb z državami nekdanje Jugoslavije naredila veliko, največ pa je k temu zagotovo prispevala Slovenska izvozna družba s programi zavarovanja izvoznih poslov in investicij v tujini (Gospodarski izzivi, 2002).

Tovrstna zavarovanja sklepajo posebne (v ta namen ustanovljene) državne družbe, zasebni in mednarodni zavarovalci. Do koristi pride na več ravneh – zavarovalnica podjetju krije del stroškov zaradi nastopa škodnih dogodkov, podjetje z zavarovalno polico lažje pridobi potrebna finančna sredstva, hkrati pa so izvozno-kreditne agencije tudi bogat vir raznovrstnih informacij, vezanih na mednarodno poslovanje. SID praviloma zavaruje naložbe le v tistih državah, s katerimi je Slovenija podpisala sporazume o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb ter v katerih je zavarovanje glede na tveganje sploh možno.

3.2.4 Strateško obnašanje

Bistvo tega pristopa je zmanjšati verjetnost, da bo delovanje države gostiteljice povzročilo škodo večnacionalnemu podjetju. Ries (2002, str. 3) predlaga, naj večnacionalno podjetje obdrži kar največji možni nadzor nad neoprijemljivim premoženjem (raznimi znanji, tehnološkimi prednostmi, raziskavami in razvojem ipd.), tako da bo morebiten odhod podjetja iz države, le-tej povzročil ekonomsko (tehnološko) škodo. Poleg tega pa naj ima večnacionalno podjetje izdelane alternativne strategije neposredni naložbi v državi, kar mu po eni strani omogoči pripravljen odhod iz te države, po drugi pa zmanjša težnje države po uvedbi ukrepov, ki bi škodili tujim podjetjem, saj bodo ta potem najverjetneje zapustila državo. Pomembno je torej tudi, da ima podjetje izdelane strategije za različna možna stanja in ni podvrženo negativnim posledicam nepripravljenosti ter da celovito spremlja gibanje ocen deželnih, političnih in nekomercialnih tveganj.

4 TVEGANOST DRŽAV NEKDANJE JUGOSLAVIJE IN SLOVENSKE INVESTICIJE V NJIH

V prejšnjem poglavju sem pokazal, da je tudi zavarovanje eden od načinov zaščite investitorjev in s tem spodbujanja izhodnih neposrednih naložb, v tem poglavju pa bom prikazal slovensko naložbeno aktivnost na območju držav nekdanje Jugoslavije, pri čemer bom izhajal iz podatkov o neposrednih naložbah in spoznanj raziskav³². Pričel bom z navedbo nekaterih dejstev, zaradi katerih so te države še vedno tvegane.

³² Raziskave Inštituta za jugovzhodno Evropo (ISEE) – izsledki so celovito in obširno predstavljeni v publikaciji "Slovenska podjetja na trgih nekdanje Jugoslavije", Ahčan et al., 2001, 431 str.

4.1 Tveganost držav nekdanje Jugoslavije

Prašnikar, Cirman in Domadenik (Ahčan et al., 2001, str. 162) navajajo, da so naložbe v države nekdanje Jugoslavije zelo tvegane – gre za države v prehodu, pri čemer je uspešnost reform močno odvisna od zavezanosti k njihovem udejanjanju, ob tem pa je njihova gospodarska rast nestanovitna. Ribnikar (Brezovnik, 2001, str. 9) meni, da so te države povečini tako institucionalno kot pravno neurejene, pri tem pa zaščita upnikov in lastnikov ni takšna, kakršne smo vajeni v Sloveniji ali v Evropski uniji (EU). Ob tem ne smemo pozabiti, da je bila npr. ZRJ vrsto let gospodarsko in politično osamljena, posledica česar je njeno slabo gospodarsko in socialno stanje.

Vlagatelji upoštevajo zlasti politično stabilnost, ustreznost zakonodaje in njenega izvajanja, zagotavljanje delovanja pravne države in spoštovanja pravic ter razvitost poslovnega okolja. V BiH je za zagotavljanje politične in gospodarske stabilnosti med tremi narodi v dveh entitetah še vedno potrebna prisotnost mednarodne skupnosti, podobno pa tudi v Makedoniji. V vseh obravnavanih državah (Hrvaška, BiH, ZRJ, Makedonija) je brezposelnost še posebno pereč problem, privatizacija pa lahko to stanje še poslabša. Tuji vlagatelji celotno regijo in ne zgolj posamezne države ocenjujejo kot gospodarsko in politično visoko tvegano. Med vsemi državami je najboljših ocen deležna Hrvaška.

Na oceno rizičnosti imajo velik vpliv tudi dvostranski odnosi. Slovenija ima s preostalimi državami naslednicami bivše Jugoslavije večinoma dobre gospodarske in politične odnose, kljub temu pa v medsebojnih odnosih ostajajo odprta nekatera vprašanja – npr. terjatve varčevalcev Ljubljanske banke.

Mrak (2001, str. 1-6) razloge za visoko tveganost teh držav strne v tri skupine:

- Problemi povezani z varnostno-političnim položajem teh držav. Dejstvo je, da se na območju držav nekdanje SFRJ (z izjemo Hrvaške) različni konflikti spričo nasilnega razpada bivše države še vedno (sporadično) pojavljajo – kosovska kriza, kriza v Makedoniji, vprašanje samostojnosti Črne gore, nesoglasja ob izročanju osumljencev za vojne zločine ipd., marsikateri vlagatelj pa dvomi v dolgoročnost odprave teh kriz. Slovenski investitorji morajo torej pri investiranju v državah bivše Jugoslavije upoštevati tudi rizik vojne in/ali civilnih nemirov.
- Slabosti pravno-institucionalne ureditve. Mrak izpostavlja pogostost diskrecijskega načina upravljanja, korupcije in odsotnosti pravne države. Ne glede na razloge za razširjenost korupcije se da ugotoviti, da del krivde vsekakor nosijo (neustrezne in/ali neučinkovite) institucije države. Slovenska podjetja morajo torej pri investiranju v državah nekdanje Jugoslavije računati tudi na neučinkovitost (neustreznost) pravno-institucionalne ureditve.
- Težave, povezane z ekonomsko-finančnim položajem. Mrak pri tem ugotavlja, da se vse te države – z izjemo Hrvaške – uvrščajo med gospodarsko zelo nerazvite, zanje je značilna tudi zelo majhna kupna moč. Vse obravnavane države beležijo visok primanjkljaj v

tekočem delu plačilne bilance, pri čemer ima odločilen vpliv primanjkljaj v blagovni menjavi. Primanjkljaj v tekočem delu plačilne bilance je seveda potrebno financirati, pri tem pa imajo te države na razpolago donacije, ki predstavljajo pomemben finančni vir za zapiranje primanjkljaja v trgovinski menjavi vseh držav (z izjemo Hrvaške), kredite in posojila dobaviteljev, držav in mednarodnih finančnih institucij, saj nobena država razen Hrvaške nima dostopa do mednarodnih trgov kapitala (zaradi skromnega gospodarskega potenciala). Drugi vir financiranja primanjkljaja predstavljajo neposredne investicije, vendar se na dolgi rok lahko pričakuje njegovo financiranje predvsem iz dolžniških virov, to pa lahko – v kolikor se ne zagotovi dolgoročno vzdržne rešitve (usmeritve na izvoz s plačilno-bilančnim prilagajanjem in s strukturnimi reformami) – pripelje do dolžniških težav. V takih razmerah pa so nujne tudi nekatere plačilno-bilančne omejitve (omejitve uvoza), zato bi bilo za slovenska podjetja v tem primeru smiselno proizvodnjo preseliti v države regije. Neposredne naložbe v tem smislu pripomorejo tudi k uravnovešanju dvostranskih plačilnih bilanc. Slovenija namreč beleži stalen presežek v tekočem delu "regionalne plačilne bilance" z državami nekdanje SFRJ. Trenutno je z dolgom do tujine poleg ZRJ najbolj obremenjena Hrvaška. Pogosta poteza zadolženih držav in držav s plačilno-bilančnimi težavami pa je – kot opozarjata Muršec in Madič (1997, str. 56) – prepoved plačil v tujino oziroma omejevanje glede zamenjave domače valute v tujo valuto in njen prenos v tujino, s čimer obdržijo devize v državi in jih porabijo za plačilo državnih dolgov. Pri investiranju v državah nekdanje SFRJ je torej vsekakor smiselno upoštevati tudi ta rizik.

Vlagatelji morajo v konkretnih primerih (investicijah, dejavnostih) upoštevati tudi rizik, da jim bo njihovo premoženje odvzeto ali pa jim bo onemogočeno razpolaganje z njim, na konkretnih območjih pa tudi možnost škode zaradi naravnih nesreč. Vsi naštetih riziki pa imajo vsaj eno skupno lastnost: njihovih vzrokov ne moremo iskati v obnašanju (poslovanju) slovenskih (tujih) vlagateljev, prav tako pa slovenski (tuji) vlagatelji na škodne dogodke ne morejo vplivati, se jim izogniti ali jih preprečiti. Gre torej za tveganja, ki so zunaj vpliva slovenskih vlagateljev in so bila tretjem poglavju opredeljena kot nekomercialna.

Če izhajam iz analize rezultatov ankete v slovenskih podjetjih o strategijah vstopa na trge nekdanje Jugoslavije (Ahčan et al., 2001, str. 168), lahko ugotovim, da je za podjetja najbolj negotovo poslovno okolje v ZRJ, za spoznanje manj tvegano je poslovno okolje v Makedoniji, srednje tvegano je poslovno okolje v BiH, razmeroma stabilno pa je z vidika podjetij poslovno okolje na Hrvaškem. Take ocene tveganosti držav pa med drugim pomenijo tudi to, da tuji kapital v obliki neposrednih naložb, ki praviloma trajneje vežejo vlagatelja na izbrano gospodarstvo, ne bo v optimalnem obsegu pritekal vanje in bodo te države ne samo ob finančna, pač pa tudi ob nefinančna sredstva (različna nova znanja, postopki, metode ipd.).

Skoraj vse institucije, ki se ukvarjajo z ocenjevanjem rizičnosti držav, uvrščajo BiH, ZRJ in Makedonijo med države z zelo visokim tveganjem, Hrvaško pa ocenjujejo kot visoko tvegano (Ahčan et al., 2001, str. 132). Slovenska izvozna družba obravnavane države po rizičnih razredih razvršča tako, kakor izhaja iz tabele 3 na naslednji strani.

Tabela 3: Razvrstitev obravnavanih držav po rizičnih razredih – SID³³

Država	Skupina
Hrvaška	4
Bosna in Hercegovina	7a
ZR Jugoslavija	7a
Makedonija	7a

Vir: SID, stanje na dan 28.05.2002.

4.2 Podatki o slovenskih naložbah v državah bivše Jugoslavije

Podatke o neposrednih in portfeljskih naložbah zbira, obdeluje³⁴ in objavlja Banka Slovenije (BS). Po podatkih BS je vrednost tujih neposrednih naložb v Sloveniji konec leta 2000 znašala dobrih 2.808 milijonov USD, slovenskih neposrednih naložb v tujini pa konec istega leta dobrih 794 milijonov USD. Konec istega leta je vrednost slovenskih portfeljskih naložb³⁵ v tujini znašala 36,3, tujih portfeljskih naložb v Sloveniji pa 147,6 milijona USD.

4.2.1 Neposredne naložbe³⁶

Vrednost slovenskih neposrednih naložb v državah nekdanje Jugoslavije je konec leta 2000 znašala dobrih 512 milijonov USD, kar predstavlja slabih 65 odstotkov vrednosti vseh slovenskih neposrednih naložb v tujini. Po vrednosti izhodnih naložb je na prvem mestu Hrvaška – konec leta 2000 je bilo tam kar 45 odstotkov vseh slovenskih neposrednih naložb v tujini, Hrvaška pa je tudi v odnosu do regije najbolj (toda po podatkih o vrednosti slovenskih neposrednih naložb vedno manj) priljubljena lokacija slovenskih neposrednih naložb, saj je bilo tam nastanjenih slabih 70 odstotkov vrednosti vseh naših naložb na območju držav bivše SFRJ.

Opazen je trend naraščanja deleža vrednosti neposrednih naložb na območju Makedonije v regiji in v vseh slovenskih izhodnih neposrednih naložbah, vprašanje pa je v kakšni meri bo na ta trend vplivala zaostritev političnih razmer leta 2001 v tej državi. Prav tako pa narašča tudi delež vrednosti neposrednih naložb v BiH v neposrednih naložbah v regiji in v vseh slovenskih izhodnih neposrednih naložbah.

Vrednost slovenskih neposrednih naložb v ZRJ se po podatkih sodeč zmanjšuje, verjetno pa bodo gospodarske reforme, proces privatizacije in posodabljanje pravnega sistema ter odločenost vlade,

³³ SID za potrebe določanja premijskih stopenj (na podlagi analiz deželne rizika in dvostranskih odnosov) praviloma dvakrat letno razvršča države v sedem skupin (1a in 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7a in 7b). V podskupino 1a so uvrščene najmanj rizične države (razvitejše države OECD), v skupino 7 (7a in 7b) pa najbolj rizične, pri tem pa za države iz podskupine 7b (npr. Irak) praviloma ni možno skleniti zavarovanja ali pa se določijo posebni pribitki. Razvrstitev držav je izdelana samo za potrebe izračunavanja premije in ne pomeni ponudbe za zavarovanje v posameznih državah.

³⁴ Metodologija je usklajena z MDS priložnikom za plačilno bilanco, z definicijo OECD in opredelitvami nacionalnih računov (Neposredne naložbe 1996 – 2000, str. 95).

³⁵ Pri čemer niso prikazane naložbe v dolžniške vrednostne papirje (Neposredne naložbe 1996 – 2000, str. 97).

³⁶ Podrobni podatki so zbrani v tabeli 1 in tabeli 2 v prilogi 1.

da se ZRJ vključi v svetovno politično in gospodarsko skupnost, pomembno vplivale na spremembo tega trenda že v kratkem.

Slovenija je najpomembnejši tuji investitor v BiH, visoko mesto ima tudi med investitorji v Makedoniji, razmeroma manj pomembna pa je z vidika obeh največjih in tudi potencialno najbolj zanimivih držav – Hrvaške in ZRJ (Mrak, 2001, str. 14). Vendar so lahko trgi v nekdanjih jugoslovanskih republikah tudi dvorezen meč, saj so lahko podjetja na ta način po lastni volji do neke mere izključena iz dogajanj na razvitejših trgih.

Podatki o stanju neposrednih naložb obsegajo lastniški kapital skupaj z reinvestiranimi dobički ter razliko med terjatvami in obveznostmi. Konec leta 2000 je bilo največ, slabih 70 odstotkov, slovenskega lastniškega kapitala v obravnavanih državah na Hrvaškem, najmanj, le za 20 milijonov dolarjev (oziroma sedem odstotkov), pa v Bosni in Hercegovini. Vrednost lastniškega kapitala, ki ga imajo slovenska podjetja v posameznih državah nekdanje SFRJ, se je konec leta 2000 v primerjavi s koncem leta 1999 v vseh državah – z izjemo ZRJ – povečala.

Vendar pa Mrak, Jaklič in Veselinovič (Ahčan et al., 2001, str. 139) povečevanje stanja slovenskih neposrednih naložb v državah nekdanje Jugoslavije (z izjemo ZRJ) bolj kot povečevanju lastniškega kapitala pripisujejo povečevanju terjatev, saj se je – kot opozarjajo – lastniški kapital v strukturi neposrednih investicij v državah bivše SFRJ zmanjšal s 75-ih odstotkov leta 1994 na 53 odstotkov leta 2000, delež terjatev v celotnih neposrednih investicijah pa je s 30-ih odstotkov leta 1994 narasel na slabih 50 odstotkov. Visok delež terjatev v celotnih neposrednih investicijah v obravnavane države pripisujejo dejstvu, da gre pri investicijah v te države bolj za investicije usmerjene v krepitev trgovinskih tokov kakor pa v proizvodnjo.

Izkušnje kažejo, da se podjetja pri prvih korakih internacionalizacije običajno lotijo bližnjih trgov (Svetličič, Rojec, Trtnik, 1999, str. 21). Geografska osredotočenost slovenskih neposrednih naložb v obravnavanih državah je razumljivo posledica zlasti geografske, zgodovinske in kulturne bližine, vzpostavljenih poslovnih vezi, preteklih investicij, vsekakor pa gre za nekoč tradicionalno tržišče slovenskih proizvodov. Slovenska podjetja v teh državah vidijo priložnost za višje oblike internacionalizacije, zlasti ob spoznanju, da zgolj izvozno poslovanje ne bo zadostovalo za ohranitev položajev na dolgi rok, kaj šele njihovo izboljšanje, saj gre za trge z velikimi potenciali, želijo pa si zagotoviti tudi položaj pred vstopom drugih tekmecev. Res je, da slovenska podjetja na teh trgih niso več zaščitena pred tujimi konkurenti tako, kot so bila včasih, vendar jim nekoliko boljši izhodiščni položaj dajejo poznavanje slovenskih blagovnih znamk in pripisovanje kakovosti slovenskim izdelkom, ob tem pa še poznavanje jezika, kulture, poslovnih običajev in navad. Podjetja se za investiranje odločajo tudi iz strateških razlogov in si z neposrednimi naložbami skušajo zagotoviti status lokalnega podjetja, ki bo lahko v prihodnje brez carinskih omejitev prodajalo na tem in ostalih področjih.

Dejstvo je namreč, da imajo te države sklenjene sporazume o prosti trgovini s tretjimi državami (npr. ZRJ z Rusijo), poleg tega pa EU s temi državami (države nekdanje Jugoslavije razen Slovenije, Bolgarija, Romunija, Albanija) sklepa (do konca leta 2002 naj bi jih z vsemi) dvostranske stabilizacijsko-asociacijske sporazume, katerih cilj je z odpravo trgovinskih ovir v

regiji oblikovati veliko balkansko prostotrgovinsko območje – Balkansko unijo, kar pomeni približno 50-milijonski prosto-trgovinski trg³⁷. Posamezna država iz tega območja – kar je še posebej pomembno za podjetja v slovenski lasti – bo lahko tudi brezcarinsko izvažala svoje izdelke v EU, medtem ko bodo carine za uvoz blaga iz EU asimetrične. Ko bo Slovenija članica EU, bo to še posebnega pomena, saj bo prevzela tudi vse sporazume EU s temi državami in tako hkrati razveljavila svoje sporazume o prosti trgovini z njimi. Podobno lahko slovenski izvozniki v ZDA, ki so s 1. januarjem 2002 izgubili ugodnosti ameriškega generalnega sistema preferenc, sedaj svoje blago v ZDA ugodneje izvažajo preko podjetij npr. na Hrvaškem, ki je še vedno uvrščena med nerazvite države, za katere velja ta sistem.

Vendar pa z vidika zavarovateljev investicij prekomerna zgoščenost naložb – ki se zavarujejo – na še vedno rizičnem območju ni dobra. Če pride do škod iz naslova zavarovanih rizikov na nekem območju, v neki državi, je vrednost teh lahko zelo velika. Zavarovatelji imajo v ta namen oblikovane zgornje limite za zavarovanje tudi po državah, tako da skupna izpostavljenost napram posamezni državi ne sme presegati določene vrednosti. Dejansko mora SID na eni strani poslovati po načelih varnosti, likvidnosti in rentabilnosti, na drugi strani pa dejavno spodbujati mednarodno gospodarsko sodelovanje naše države. Politika SID do držav nekdanje SFRJ bo predstavljena v petem poglavju.

4.2.2 Financiranje slovenskih neposrednih naložb v državah nekdanje Jugoslavije

Ribnikar (Ahčan et al., 2001, str. 44) ugotavlja, da imajo slovenska podjetja za naložbe v države nekdanje Jugoslavije malo razpoložljivega kapitala, zlasti v primerjavi z državami EU. Podobno Mrak, Jaklič in Veselinovič (Ahčan et al., 2001, str. 148) poudarjajo, da je financiranje investicij brez dvoma pomembna ovira investiranju v državah nekdanje Jugoslavije zlasti za mala in srednja podjetja, saj dostop do finančnih sredstev otežuje zlasti visoka cena povezana z višjo tveganostjo. Mala in srednja podjetja so ponavadi torej omejena pri najemanju finančnih sredstev za financiranje svojih investicij v tujini in zato za te namene uporabljajo lastna sredstva (notranje finančne vire in zadržane dobičke).

Nastop škodnega dogodka bo za nezavarovano podjetje imel resne (usodne) finančne posledice, zato je v takih razmerah zavarovanje še kako pomembno. Poleg tega ima zavarovalna polica SID za zavarovanje pred nekomercialnimi riziki po sklepu BS³⁸ naravo prvovrstnega zavarovanja, kar je izhodišče za najetje kredita pod ugodnejšimi pogoji.

4.2.3 Portfeljske naložbe³⁹

Za razliko od neposrednih naložb pa države bivše SFRJ za slovenske portfeljske naložbe praviloma niso zanimive, saj delež vrednosti slovenskih portfeljskih naložb v državah nekdanje

³⁷ S Turčijo vred, ki si tudi prizadeva biti vključena v to unijo, pa kar 110-milijonski trg.

³⁸ Sklep Banke Slovenije o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 24/2).

³⁹ Podrobni podatki o slovenskih portfeljskih naložbah v državah nekdanje Jugoslavije so v tabeli 3 v prilogi 1.

SFRJ v vrednosti vseh slovenskih izhodnih portfeljskih naložb vztrajno pada kljub skupnemu povečevanju vrednosti slovenskih portfeljskih naložb v tujini. Največ – a vedno manj – teh naložb je na Hrvaškem, kar je razumljivo glede na dejstvo, da je to praktično edina država v regiji, ki ima kolikor toliko razvit trg kapitala (Mrak, 2001, str. 11).

4.2.4 Slovenska podjetja z neposrednimi naložbami v tujini in število neposrednih naložb v tujini

Spričo dejstva, da podatki o stanju neposrednih naložb obsegajo lastniški kapital skupaj z reinvestiranimi dobički in tudi razliko med terjatvami in obveznostmi, si je za potrebe tega diplomskega dela potrebno ogledati tudi podatke o številu slovenskih gospodarskih družb z neposrednimi naložbami v obravnavanih državah.

Tabela 4: Slovenske gospodarske družbe z neposrednimi naložbami v regiji v letih 1996 – 2000

Število gospodarskih družb z neposrednimi naložbami v prvem kolenu⁴⁰ (stanje konec leta).

	1996	1997	1998	1999	2000
Hrvaška	293	319	336	332	346
Bosna in Hercegovina	63	73	85	99	123
ZR Jugoslavija	68	70	71	67	68
Makedonija	62	60	61	56	53
Skupaj v tujini	440	466	493	497	525

Opomba: Podatki o številu gospodarskih družb po državah se ne seštevajo, ker ima lahko posamezna družba neposredne naložbe v več državah in je pri vsaki državi šteta posebej.

Vir: Neposredne naložbe 1996 – 2000, str. 63.

Podatki v tabeli 4 kažejo, da je imelo vsako leto več slovenskih gospodarskih družb neposredne naložbe v tujini – leta 2000 kar 525 v primerjavi z letom 1996, ko jih je bilo 440. Na Hrvaškem je konec leta 2000 imelo neposredne naložbe kar 346 podjetij.

Največ novih naložb v obravnavanih državah je bilo konec leta 2000 na Hrvaškem, najmanj pa v ZRJ, obravnavane države pa so skupaj gostile kar 60 odstotkov števila vseh novih slovenskih neposrednih naložb v tujini. Poleg tega je bilo v državah nekdanje SFRJ ob koncu leta 2000 nekaj več kot 50 odstotkov vseh obstoječih naložb ter slabih 95 odstotkov vseh naložb v nepremičnine, podružnice, izvenbilančne naložbe ali naložbe v podjetja v stečaju. Od skupaj 1281 slovenskih neposrednih naložb v tujini, jih je bilo kar 910 v državah nekdanje SFRJ (tabela 4 v prilogi 1). Nasploh lahko ugotovimo (tabela 5 v prilogi 1), da so v regiji prevladovale t. i. ostale naložbe (naložbe v nepremičnine, podružnice, izvenbilančne naložbe ali naložbe v podjetja v stečaju), v vseh ostalih državah gostiteljicah slovenskih neposrednih naložb skupaj pa so več kot polovico vseh naložb predstavljale nove naložbe.

⁴⁰ Neposredna naložba v drugem kolenu pomeni takšno naložbo, kjer ima slovensko podjetje vsaj 10-odstoten delež v družbi v tujini, družba v tujini pa ima vsaj 10-odstoten delež v drugi družbi v tujini.

Prašnikar, Cirman in Domadenik (Ahčan et al., 2001, str. 172) so na podlagi anketnih podatkov ugotovili, da 46 anketiranih slovenskih podjetij v obdobju do leta 2004 načrtuje 79 novih neposrednih naložb – 32 naložb v ZRJ, 25 na Hrvaškem, 18 v BiH in 4 v Makedoniji.

5 ZAVAROVANJE INVESTICIJ V DRŽAVAH NEKDANJE SFRJ⁴¹

Po tem, ko so bila v tretjem poglavju predstavljena tveganja v mednarodnem poslovanju ter v četrtem poglavju dejavniki tveganosti držav bivše SFRJ, bo v tem poglavju obravnavano zavarovanje kot način zmanjšanja in ublažitve teh tveganj. Pri investicijah v tujini mora podjetje namreč upoštevati tako komercialne kot nekomercialne rizike, zavarovanje pred slednjimi pa pri nas poteka za račun države⁴². Ker v diplomskem delu govorim o zavarovanju slovenskih investicij, bom največ pozornosti posvetil Slovenski izvozni družbi.

Jus (1992, str. 16) ugotavlja, da je vloga države pri zavarovanju pred nekomercialnimi riziki izredno velika. Ocena nekomercialnih rizikov je namreč otežena, njihova nepredvidljivost na dolgi rok zelo velika, pravna zaščita pred temi riziki slaba, možnost zaščitnih ukrepov pa majhna. Državne družbe za zavarovanje izvoza pa se sicer izogibajo prevzemu tistih rizikov, ki se lahko zavarujejo na trgu pod komercialnimi pogoji. Podobno Muršec in Madič (1997, str. 14) ugotavljata, da je pomen države pri zavarovanju investicij velik, saj je država pripravljena zavarovati nekatera tveganja, ki se jim sicer ni možno izogniti, a bi se brez zavarovanja dejavniki tveganosti vnesli v domače gospodarstvo.

"Udeleženci na zavarovalnem trgu [...] so zavarovalnice, pozavarovalnice, agenti in brokerji kot ponudniki zavarovalnih storitev, pravne in fizične osebe kot povpraševalci po zavarovalnih storitvah ter države, ki s svojimi ukrepi določajo strukturo zavarovalnega trga." (Dimovski, Volarič, 2000, str. 12). Na trgu zavarovanja investicij pred nekomercialnimi riziki imajo največji vpliv na "ravnotežno raven" sile povpraševanja in ponudbe (Haufler, 1997, str. 3). Na tem trgu ponudbo predstavljajo zavarovatelji, katere lahko razdelimo v tri skupine: nacionalne agencije, multilateralne agencije in zasebni zavarovatelji⁴³. Po zavarovanju investicij pred nekomercialnimi tveganji povprašujejo podjetja, ki želijo z zavarovanjem svojih investicij ublažiti oziroma

⁴¹ V tem poglavju bodo opredeljene predvsem značilnosti programa zavarovanja investicij pred nekomercialnimi riziki pri SID. V kolikor ni drugače označeno, so podlaga za navedbe v njem ugotovitve, ki izhajajo iz proučevanja internih gradiv SID.

⁴² Za račun države SID zavaruje investicije in izvozne kredite pred nekomercialnimi riziki, zavaruje pred tečajnimi riziki in srednjeročne izvozne kredite zavaruje pred komercialnimi riziki, izvaja pa tudi zavarovanje kratkoročnih kreditov pred komercialnimi (nemarketabilnimi riziki) v državah, ki niso članice OECD. SID kot agent države opravlja tudi tehnična in strokovna opravila v zvezi s programom izravnave obresti za izvozne kredite. Za lasten račun financira posle mednarodne trgovine in investicij, izdaja garancije za posle podjetij v tujini in doma, zavaruje podjetja pred kratkoročnimi komercialnimi riziki ter nudi bonitetne informacije, svetuje in pomaga pri izterjavah.

⁴³ Odgovornost za zaščito podjetij pred političnimi tveganji v mednarodnem poslovanju je pod večje okrilje države in mednarodnih institucij prešla šele v zadnjih desetletjih 20. stoletja. Pravila in institucije, ki vplivajo na značaj ter ponudbo mednarodnega zavarovanja, je razvil zasebni sektor, vendar pa se viri, ki so mu bili na razpolago, enostavno niso mogli kosati z viri, s katerimi je razpolagal javni sektor (Haufler, 1997, str. 4).

zmanjšati izpostavljenost tem tveganjem. Navadno si bodo podjetja skušala pomagati s kombinacijo metod samopomoči in zavarovanja. Dejstvo je tudi, da se z večanjem vrednosti investicije povečuje tudi velikost morebitne škode ob morebitnem nastopu posledic neželenih dogodkov, npr. vojne, razlastitve ipd.

Zavarovanje pred nekomercialnimi riziki pri nacionalni agenciji ima tako nasprotnike kot zagovornike. Slednji smatrajo, da je tovrstno zavarovanje nacionalnega pomena, saj omogoča in spodbuja širjenje ekonomskih dejavnosti matične držav v druge (tudi manj razvite in bolj tvegane) države, s tem pa se krepi domače gospodarstvo in vlaga v razvoj manj razvitih. Zavarovanje preko nacionalne agencije po mnenju nekaterih deluje kot svarilo in odvrča tuje vlade od tega, da bi skušale npr. nacionalizirati premoženje tujcev – v tem primeru naših podjetij.

Hkrati pa je nacionalna agencija lahko investitorju, ki je zaradi suverenosti vlade države gostiteljice vselej v podrejenem položaju, v veliko pomoč, saj morebitne spore med investitorjem, ki se je zavaroval pri njej, in državo gostiteljico rešuje na višji, meddržavni ravni. Prednost je tudi v tem, da nacionalne agencije poslujejo za račun države, torej z njeno polno podporo in ugledom⁴⁴. Smatra se tudi, da imajo nacionalni zavarovatelji boljše in popolnejše informacije o dogodkih v tujini in odnosih z drugimi državami (Haufler, 1997, str. 105-106, 114).

Nasprotniki slabosti takega načina zagotavljanja zavarovanja vidijo predvsem v tem, da gredo koristi od zavarovanja vlaganj v tujini v največji meri velikim in že tako uspešnim večnacionalnim podjetjem, da so ta zavarovanja podvržena različnim političnim in ekonomskim pritiskom ipd. (Haufler, 1997, str. 106). Vsekakor je jasno, da državne zavarovalne družbe pri svojem poslovanju poleg upoštevanja zavarovalne stroke ravnajo tudi skladno z obsegom razpoložljivih sredstev in interesi države.

Pri zavarovanju pred nekomercialnimi riziki so zavarovatelji soočeni z omejenimi prihodki iz naslova vplačanih premij oziroma "neravnotežjem med višino škode, maso premij in vsoto tveganj. Zato imajo pri odločitvah o nekomercialnem zavarovanju pomembno vlogo razpoložljiva sredstva, omejene možnosti pozavarovanja [...] ter interes države, da razvija in podpira določeno mednarodno gospodarsko sodelovanje. Tako zapletene razmere, če že zanemarimo samo dolgoročnost tveganja [...], premije pa se plačujejo v daljšem obdobju, so razlog, da se v tovrstno zavarovanje v vseh razvitih gospodarstvih vključuje država [...]. To pa lahko stori le tako, da izvozno zavarovanje pred nekomercialnim tveganjem tako ali drugače vključi kot postavko v vsakoletni državni proračun." (Muršec, Madič, 1997, str. 27).

⁴⁴ Če upoštevamo obseg morebitnih škod iz tega naslova in dolgoročnost tovrstnih zavarovalnih pogodb, je razumljivo, da nacionalne agencije razmeroma lažje zagotavljajo potrebna sredstva za pokrivanje obveznosti, poleg tega pa v nasprotju z nacionalno agencijo za podjetje v zasebni lasti ni nobenega zagotovila, da bo "dočakalo" čas, ki ga pokrivajo dolgoročne pogodbe (Haufler, 1997, str. 114).

5.1 Trg zavarovanja investicij pred nekomercialnimi tveganji v Sloveniji

Ponudnike zavarovalnih storitev v Sloveniji lahko glede na pravno-organizacijsko obliko in vrsto ponujenih zavarovalnih storitev razvrščamo na komercialne zavarovalnice, javne zavode ter državne zavarovalnice (SID). Posamezne posle, ki jih ponuja SID, ponujajo tudi komercialne zavarovalnice⁴⁵, medtem ko je zavarovanje pred nekomercialnimi tveganji izključno v domeni državne zavarovalnice (Dimovski, Volarič, 2000, str. 12).

Torej je SID edina institucija v Sloveniji, pri kateri lahko slovenska podjetja, ki investirajo v tujini, svoje investicije tudi zavarujejo pred nekomercialnimi riziki – pred riziki torej, ki so zunaj neposrednega vpliva vlagateljev in je zato možnost preventivnih ukrepov majhna, ogrožajo pa obstoj in uspešnost investicij.

Kunstič (1999, str. 84) navaja, da je preko 20 držav članic OECD ustanovilo agencije oziroma programe za spodbujanje investicij v tujino. Medtem ko v nekaterih državah investicije in izvozne kredite pokriva ena sama agencija (npr. SID – Slovenija, ECGD – Velika Britanija, COFACE – Francija), je v drugih to ločeno (npr. v ZDA OPIC pokriva investicije, EXIMBANK pa izvozne kredite). Najobsežnejše programe zavarovanja investicij so uvedle Japonska (EID/MITI), ZDA (OPIC) in Nemčija, zelo dobro izdelane programe pa imajo po Kunstičevem mnenju tudi Velika Britanija, Francija in Kanada.

5.2 Slovenska izvozna družba

Slovenska izvozna družba je bila ustanovljena z zakonom leta 1992 kot zasebnopravna finančna institucija (delniška družba), ki zavaruje in financira izvozne posle ter opravlja druge dejavnosti, s katerimi se spodbuja in pospešuje ekonomske odnose s tujino. Delničarji SID so poleg večinske lastnice Republike Slovenije še banke, zavarovalnice, GZS ter nekatera slovenska podjetja. Njene glavne dejavnosti so financiranje izvoza, zavarovanje kratkoročnih izvoznih kreditov in domačih terjatev pred komercialnimi riziki, zavarovanje srednjeročnih izvoznih kreditov pred komercialnimi riziki, zavarovanje pred tečajnimi riziki, izdajanje garancij ter zavarovanje izvoznih kreditov in investicij v tujini pred nekomercialnimi riziki.

Poleg teh SID opravlja še druge dejavnosti, za katere je registrirana, in na ta način pospešuje prodajo slovenskega blaga ter investicije slovenskih podjetij v tujini (nudi bonitetne informacije o slovenskih in tujih podjetjih, informacije o posameznih trgih, pomaga pri izterjavah).

V nadaljevanju bom kot eno od dejavnosti, ki jih po Zakonu o družbi za zavarovanje in financiranje izvoza Slovenije iz leta 1992 opravlja SID, prikazal zavarovanje investicij v tujini pred nekomercialni riziki. Pravila kritja pred nekomercialnimi riziki pri SID podrobno opredeljujejo Splošni pogoji zavarovanja vlaganj (INVEST-I/98) in Splošni pogoji zavarovanja

⁴⁵ Zavarovanje pred komercialnimi tveganji, zavarovanje pred podaljšanjem zamude plačila, izdajanje storitvenih garancij (Dimovski, Volarič, 2000, str. 12).

delničarskih posojil (INVEST-POS-I/2000)⁴⁶, ki urejajo pogoje zavarovanja in se uporabljajo za sklepanje zavarovalnih polic ter so njihov sestavni del.

5.3 Postopek zavarovanja investicije pri SID

Slovensko podjetje lahko pri SID z zavarovalno polico pred nekomercialnimi riziki⁴⁷ zavaruje tiste naložbe v tujini, torej tudi državah bivše SFRJ, ki so v obliki:

- denarnih sredstev, vloženih v podjetje, drugo pravno osebo ali poslovno enoto v državi gostiteljici investicije, ali denarnih sredstev, vloženih v finančne institucije v tujini na ime podjetij, drugih pravnih oseb ali poslovnih enot v tujini;
- delničarskih posojil, ki jih matična družba nameni svoji odvisni družbi;
- drugih investicij, izraženih v denarni vrednosti, ki so prispevek vlagateljev v investicijske projekte – v obliki nepremičnih ali premičnih stvari, zlasti opreme in pravic, kot so patenti, licence, znanje, blagovne znamke, vrednostni papirji in ustvarjeni dobiček⁴⁸.

5.3.1 Preliminarni zahtevek

O samem postopku, pogojih, prednostih, koristih in novostih glede zavarovanja se lahko podjetje podrobno seznanja bodisi na sedežu družbe bodisi na njeni spletni strani. Če želi pridobiti zavarovanje mora že ob pripravi investicije (vsekakor pa pred začetkom njenega izvajanja)⁴⁹ izpolniti in SID predložiti preliminarni zahtevek za zavarovanje investicij, katerega poglavitni namen je obvestiti SID o nameri zavarovanja, zahtevek pa nobene od strank še ne zavezuje k sklenitvi zavarovanja. SID proti plačilu obdela preliminarni zahtevek in presodi splošno ustreznost investicijskega projekta z vidika investicije, vlagatelja in države gostiteljice.

- Ustrezne investicije so vse, ki prinašajo koristi slovenskemu gospodarstvu, vlagatelju ter pozitivno vplivajo tako na trgovinske kot na finančne tokove, do katerih pride na podlagi investicije. Prav tako naj bi bile primerne investicije zlasti v tiste države, katerih trgi predstavljajo dolgoročno priložnost za slovensko gospodarstvo, krepitev njegove konkurenčnosti in zagotavljanje prisotnosti na dolgoročni osnovi (merilom SID ustrezajo s tega vidika tudi slovenske investicije v državah nekdanje Jugoslavije). Ta pogoj je seveda razumljiv glede na dejstvo, da gre za zavarovanje za račun države. Omenil sem že, da so praviloma sprejemljive le nove neposredne investicije (z vidika spodbujanja le-teh tudi nakupi obstoječih podjetij, kapitalski vložki vanje ipd.), niso pa z vidika zavarovanja

⁴⁶ Podrobneje bodo v nadaljevanju predstavljeni zgolj Splošni pogoji zavarovanja vlaganj (INVEST-I/98).

⁴⁷ O zavarovanju pred temi riziki več v točki 5.4.

⁴⁸ Podroben seznam oblik investicij, ki se lahko zavarujejo, je v prilogi 2.

⁴⁹ Praviloma se lahko zavarujejo le nove investicije, obstoječe pa samo izjemoma, zlasti če SID v času nastanka investicije še ni obstajala (Interna gradiva SID).

sprejemljive investicije v vojaški industriji, igrah na srečo ter investicije v proizvodnji in prometu z mamili.

- Z vidika vlagateljev ustrezajo tiste gospodarske družbe in finančne institucije, katerih sedež matičnega podjetja je v Sloveniji, katerih glavnina poslovanja je v Sloveniji oziroma so bile tu ustanovljene, investicije pa sovpadajo z njihovimi strateškimi usmeritvami. Zavarujejo se lahko tudi investicije domačih vlagateljev preko podružnic v tretjih državah, ustrezajo tudi t. i. skupna podjetja v tujini, ki pa morajo biti v večinski lasti slovenskega podjetja, kar pa ni pogoj v primeru, ko je drugi vlagatelj vlada države gostiteljice in/ali lokalno javno podjetje.
- Praviloma je zavarovanje možno le za investicije v tiste države, s katerimi ima Slovenija podpisane sporazume o spodbujanju in zaščiti naložb, poleg tega se pri ustreznosti države gostiteljice presojata tudi pravni red in učinkovitost pravnega varstva v državi gostiteljici oziroma splošno podnebje za naložbe. Seveda za zavarovanje niso primerne investicije v – z vidika deželnega rizika in dvostranskih odnosov – zelo rizičnih državah.

V preliminarni zahtevek za zavarovanje investicij je potrebno najprej navesti osnovne podatke o investitorju (firma, sedež ipd.) ter njegovem pravnemu statusu in strukturi lastništva. Iz odgovorov na sklop vprašanj o investicijskem projektu morajo biti razvidni podatki o projektnem podjetju (firmi, pravni obliki, lokaciji, sedežu, vrsti investicije, dejavnosti ipd.), financiranju in finančni strukturi investicijskega projekta (vrsti in znesku prispevkov vseh investitorjev ter obliki investicije – kapitalski vložek, posojilo delničarjev ipd.). Na koncu vlagatelj opredeli tudi vrsto zavarovalnega kritja (označi rizike pred katerimi želi kritje), čas za katerega želi zavarovalno kritje ter navede morebitne druge zavarovatelje, pri katerih je (bo) investicija zavarovana pred političnimi riziki. Vlagatelj lahko SID tudi zaprosi, da mu ta izstavi načelno indikativno stališče (nezavezujočo predobljubo) o možnostih in pogojih za prevzem kritja.

5.3.2 Dokončni zahtevek

Če investicijski projekt ustreza z vidika investicije, vlagatelja in države gostiteljice, bo SID vlagatelja najkasneje v 14 dneh obvestila o ustreznosti zahtevka in o možnosti vložitve dokončnega zahtevka za zavarovanje. Tega je potrebno vložiti še pred pričetkom izvajanja investicije ter obenem vnaprej vplačati tudi provizijo za njegovo obdelavo. SID na podlagi tega zahtevka podrobno in natančno prouči investicijo, rizike ter verjetnost nastanka škod.

Tudi dokončni zahtevek za zavarovanje investicij, ki ima naravo ponudbe za sklenitev zavarovalne police za zavarovanje investicij, ni zavezujoč za stranki, zahteva pa se njegovo vestno izpolnjevanje, resničnost, točnost in popolnost danih podatkov in informacij ter razkritje vseh dejstev, ki lahko vplivajo na odločitev o zavarovanju. Odstopanje od te zahteve ima lahko za posledico zavrnitev zahtevka, neizdajo zavarovalne police ali prenehanje že izdane police ter/ali zavrnitev odškodninskega zahtevka.

Poleg podatkov, ki jih je potrebno navesti že v preliminarnem zahtevku, se pri dokončnem zahtevku v sklopu vprašanj o investicijskem projektu dodatno zahteva tudi opis varnostnih ukrepov za zaščito premoženja projekta, podatke o delu in vodenju projektnega podjetja (npr. ali je – bo – delovna sila sindikalno organizirana, navesti je potrebno število pripadnikov lokalne nacionalnosti na vodilnih funkcijah ipd.).

V sklopu vprašanj o financiranju projekta je – podobno kakor pri preliminarnem zahtevku – potrebno prikazati finančno strukturo investicijskega projekta (odstotki lastništva in zneski posameznih vrst prispevkov vseh investitorjev in finančnih institucij). Podrobneje je potrebno predstaviti obliko investicije (kapitalski vložek, dolgovi – posojilo delničarjev ali/in tretjih oseb, drugo – npr. pogodba o tehnični pomoči, pogodba o upravljanju). V kolikor bo investicija v obliki kapitalskega vložka, je potrebno navesti podatke o vrsti in zneskih le-tega (tuja in/ali lokalna valuta, zadržani dobički, stroji in oprema, tehnologija ipd., vrsta in število lastniških vrednostnih papirjev, ki jih bo investitor pridobil od projektnega podjetja oziroma odstotek kapitalsko-lastniških upravičenj v projektnem podjetju). Ker SID izplačilo dogovorjene odškodnine zavarovancu pogojuje s prenosom oziroma odstopom vseh pravic, pravnih naslovov ali upravičenj do delnic/deležev ali premoženja v zvezi z investicijo, ki naj bi bila zavarovana (prosto vseh bremen), je potrebno navesti tudi morebitno obremenjenost vrednostnih papirjev, ki bodo zavarovani.

Sledi sklop vprašanj o samem investicijskem projektu, torej o datumu investiranja, začetku poslovanja, finančni upravičenosti (interni stopnji donosnosti), ekonomski upravičenosti in tehnični izvedljivosti. Vprašanja, ki se nanašajo na razvoj v državi gostiteljici, so namenjena oceni tega vpliva, torej oceni prirasta dohodkov vlade gostiteljice (npr. na podlagi davkov, carin), oceni vpliva projekta na plačilno bilanco države gostiteljice, oceni učinka na zaposlovanje, konkurenco, dobavitelje, potrošnike ipd. Poleg tega je potrebno navesti še podatke o vplivu projekta na cene, družbeni razvoj, okolje in varstvo pri delu (skladnost projekta s predpisi, možni negativni vplivi na okolje itd.).

SID nadalje zanimajo investitorjevi odnosi z vlado gostiteljico, torej pogodbe in sporazumi z državo gostiteljico, ki zadevajo projekt, mehanizmi, ki so oziroma bodo za reševanje sporov iz sporazumov na voljo investitorju, navedena morajo biti vsa potrebna soglasja ter njihov status, pričakuje pa se tudi navedba morebitnih škod iz naslova zavarovanja investicij v državi gostiteljici ter morebitnih sporov bodisi z vlado gostiteljico, njenimi agencijami ali zasebnimi podjetji v tej državi. Zahtevku je potrebno priložiti vso projektno in ostalo relevantno dokumentacijo – najnovejše vlagateljevo letno poročilo oziroma ustrezne finančne izkaze, ustrezno dokumentacijo o investitorju, projektnem podjetju, sonaložbenikih, oceno vplivov na okolje, študijo izvedljivosti oziroma poslovni načrt, morebitne sporazume o skupnem vlaganju in druge akte o ustanovitvi podjetja, morebitne sporazume z državo gostiteljico ter vso drugo dokumentacijo, ki jo SID potrebuje za oceno projekta in odločitev o zavarovanju. Na koncu dokončnega zahtevka za zavarovanje je dan tudi obrazec za izbiro zneskov zavarovalnega kritja.

Vsa vprašanja so namenjena presoji smotrnosti in upravičenosti sklenitve zavarovalne police. Na podlagi podatkov iz dokončnega zahtevka za zavarovanje SID presodi ustreznost investicijskega projekta z vidika:

- tehnične in ekonomske izvedljivosti (v predlagani zavarovalni dobi),
- prispevka k razvoju države gostiteljice (prenos znanj in veščin v državo gostiteljico, sposobnost ustvarjanja prihodkov države gostiteljice, ustvarjanje novih delovnih mest, izboljšanje plačilno-bilančnega stanja, vpliv investicije na socialne razmere ipd.),
- skladnosti z zakonodajo in razvojnimi usmeritvami naše države in države gostiteljice (ali država podpira in omogoča tuje naložbe),
- ekološke ustreznosti.

Celostno se proučijo vsi dejavniki, ki lahko prej ali slej vplivajo na odnos med investicijskim projektom in vlado države gostiteljice. Najprej gre za dejavnike, ki se nanašajo na investicijski projekt. V zvezi s tem se proučijo vse okoliščine in dejstva, ki lahko kakorkoli vplivajo na izpostavljenost investicije rizikom, ki so zavarovani (med drugim se upošteva panoga investicije, oblika investicije in njen vpliv na slovensko gospodarstvo oziroma gospodarstvo države gostiteljice, vpliv investicije na trgovinske in finančne tokove med državama, ustreznost investitorja). SID nato prouči vse splošne dejavnike in okoliščine, ki se nanašajo na državo gostiteljico⁵⁰ (splošne politične in gospodarske razmere ter ureditev in podnebje naložb v državi, odnos do tujih naložb, odnose med državama, dvostranske sporazume o zaščiti naložb ipd.) in tudi dejavnike, ki so pomembni z vidika posameznih rizikov, ki jih želi zavarovati (z vidika rizika vojne se npr. proučujejo medetnični odnosi v državi gostiteljici, odnosi z drugimi državami, pri zavarovanju pred rizikom naravnih nesreč se upošteva naravna ogroženost ipd.). Na podlagi informacij iz izpolnjenega preliminarnega in dokončnega zahtevka za zavarovanje bo SID tudi ugotovila, če lahko vlagatelj kakorkoli izzove take ukrepe, ki bi imeli naravo zavarovanih rizikov.

Na podlagi dokončnega zahtevka za zavarovanje in na osnovi ocene rizikov oziroma ocene tveganosti investicije se po načelu od primera do primera (glede na gospodarski sektor investicije) na podlagi indikativnih premijskih stopenj določijo premijske stopnje⁵¹ in sicer za vsako zavarovalno kritje posebej, na višino premijske stopnje pa dodatno vplivajo tudi morebitni sozavarovalni in pozavarovalni sporazumi z drugimi zavarovatelji ter obstoj morebitnega sporazuma o spodbujanju in zaščiti naložb. Tudi sicer se z usklajevanjem in primerjanjem premijskih stopenj in razvrstitev držav v rizične razrede z drugimi zavarovatelji, člani Bernske unije⁵², želi zagotoviti konkurenčnost slovenskih vlagateljev.

⁵⁰ SID si v ta namen izmenjuje informacije z drugimi izvozno-kreditnimi agencijami ter upošteva ocene specializiranih virov.

⁵¹ Temeljne premijske stopnje SID za zavarovanje investicij v tujini pred nekomercialnimi riziki so v prilogi 3.

⁵² Bernska unija je leta 1934 ustanovljena mednarodna zveza zavarovateljev izvoznih kreditov in investicij s sedežem v Londonu, katere skrb je posvečena zlasti poenotenju pogojev kreditiranja in zavarovanja izvoza, usklajenemu delovanju njenih članic ter izmenjavi informacij in izkušenj med članicami. Njena članica je od leta 2000 tudi SID.

5.3.3 Zavarovalna polica

Če je (oziroma ko je) zavarovalno kritje za obravnavano investicijo odobreno (izdajo zavarovalne police odobri Uprava SID oziroma Komisija za pospeševanje izvoza⁵³), SID in zavarovanec podpišeta zavarovalno polico, v kolikor pa zavarovanec še ne namerava takoj pričeti z izvajanjem investicije, se lahko za čas do njene dejanske izvedbe izda obljuba o zavarovanju investicije, s katero se SID zaveže, da bo zavarovalno polico izdala kasneje, pred izvedbo investicije.

Na podlagi zavarovalne police zavarovanec izbere zneske zavarovalnih kritij in pred pričetkom vsakega pogodbenega obdobja (pogodbeno obdobje predstavlja enoletna obdobja, ki se pričnejo z datumom sklenitve zavarovalne police in z njenimi zaporednimi obletnicami) plača dogovorjene zneske premij.

Zavarovalna polica je pogodba o zavarovanju investicije, s katero se SID zavezuje zavarovancu v primeru nastopa zavarovanega škodnega dogodka⁵⁴, ki je osnova za nastanek zavarovalnega primera⁵⁵, v dogovorjenem obsegu (odstotku kritja zneska škode) in skladno s pogoji iz police povrniti škodo povzročeno s tem dogodkom, torej izplačati zavarovalnino.

Splošnim pogojem za zavarovanje investicij (INVEST-I/98) so lahko dodane tudi posamezne določbe in amandmaji, ki so sestavni del zavarovalne police (SID lahko npr. zahteva, da je premoženje projektne podjetja zavarovano pred riziki, ki jih pokrivajo požarno, strojelomno in druga zavarovanja).

5.4 Zavarovani riziki

Na podlagi zavarovalne police lahko SID zavaruje investicije v tujini pred naslednjimi nekomercialnimi riziki⁵⁶:

- vojna in civilni nemiri,
- ekspropriacija in druge oblike razlastitve,
- omejevanje konverzije in/ali transferja (prenosa),
- odklonitev pravnega varstva,
- razdrtje pogodbe s strani države gostiteljice naložbe,
- naravne nesreče (katastrofni riziki).

⁵³ Več o njej v točki 5.9.

⁵⁴ Zavarovani škodni dogodek – ena ali več okoliščin, dogodkov ali ravnanj, ki so ob sklenitvi zavarovalne pogodbe bodoči, negotovi in neodvisni od izključne volje strank zavarovalne pogodbe in ki zaradi obstoja v zavarovalni polici navedenih rizikov in pod njenimi pogoji predstavljajo dogodke, zaradi katerih zavarovancu nastane škoda in predstavljajo osnovo za nastanek zavarovalnega primera (INVEST-I/98).

⁵⁵ Zavarovalni primer – škodni dogodek ali dogodki, glede katerih se sklene zavarovanje in ki predstavljajo uresničenje rizika za katerega je za zavarovančevo investicijo dano zavarovalno kritje, na podlagi česar po preteku določene čakalne dobe nastane obveznost družbe, da izplača dogovorjeno zavarovalnino (INVEST-I/98).

⁵⁶ Opredelitve posameznih rizikov po INVEST-I/98 so v prilogi 4.

Poslovna politika SID glede zavarovanja investicij v državah nekdanje SFRJ pred temi riziki bo predstavljena v točki 5.10. SID investicij ne zavaruje pred komercialnimi riziki, obveznosti iz zavarovalne police pa ne bo prevzela v primeru, da je ob sklenitvi pogodbe zavarovalni primer že nastal oziroma je bilo gotovo, da bo.

Zavarovalno kritje se praviloma daje v paketu – zavarovalna polica SID v standardnem paketu krije pred rizikom za primer vojne in civilnih nemirov, omejevanja zamenjave (konverzije) in/ali prenosa (transferja) ter ekspropriacije ali drugih oblik razlastitve (posamične premijske stopnje se seštevajo). Dodatno k standardnemu paketu je mogoče izbrati zavarovalno kritje pred rizikom razdrtja pogodbe s strani države gostiteljice naložbe, pri čemer plačane premije vključujejo tudi kritje pred rizikom odklonitve pravnega varstva. Lahko pa se zavarovanec odloči samo za kritje pred slednjim rizikom, pri tem pa investicija ne bo zavarovana pred rizikom razdrtja pogodbe. Dodatno k standardnemu paketu in neodvisno od izbire obeh omenjenih dodatkov se lahko (v kolikor to ni možno drugje) investicije zavarujejo tudi pred rizikom naravnih nesreč. Lahko pa je na željo zavarovanca oziroma skladno s poslovno politiko zavarovanja SID določen rizik iz standardnega paketa tudi izvzet ali pa je kritje pri njem omejeno.

Zavarovanec mora plačati zavarovalno premijo ter izpolniti druge pogodbeno določene obveznosti, na podlagi česar potem uživa zavarovalno kritje za nastanek škode zaradi enega ali več škodnih dogodkov iz enega, večih ali vseh navedenih skupin rizikov.

Zavarovanec lahko sam izbere višino zavarovalnega kritja za posamezno vrsto rizika, pri čemer najvišji odstotek kritja praviloma ne more preseči 90 odstotkov vrednosti vlaganj, naložbe v posamezni državi pa so lahko pokrite tudi v manjšem odstotku. Doba zavarovanja ne more biti krajša od treh let (oziroma petih pri zavarovanju delničarskih posojil) in ne daljša od petnajstih let (v posameznih primerih je lahko načeloma in izjemoma tudi daljša – 20 let). Vlagatelj lahko pred sklenitvijo zavarovanja v dejansko zavarovanje za posamezno leto (v obstoječo zavarovalno vsoto) vključi samo en del investicije, del investicije, ki morebiti še ne bo izveden v prvem obdobju zavarovanja ter morebitne bodoče zadržane dobičke, pa lahko vključi v rezervirano zavarovalno vsoto, ki bo po predvidevanju zavarovana pred riziki v bodočnosti trajanja investicije in pri kateri je premija praviloma za polovico cenejša.

5.5 Nastop škodnega dogodka in izplačilo zavarovalnine (INVEST-I/98)

Vsaka škoda mora biti SID po 18. členu INVEST-I/98 prijavljena v 365-ih dneh od dneva, ki se šteje za nastop škodnega dogodka oziroma v 90-ih dneh po poteku zavarovalne dobe (v tistem od obeh rokov, ki je krajši). Po 15. členu velja za datum nastopa škodnega dogodka npr. v primeru katastrofnih rizikov naslednji dan po nastanku uničenja ali poškodovanja iz naslova tega rizika, v primeru ekspropriacije pa naslednji dan po začetku ekspropriatornega ukrepa. Zavarovanec lahko v skladu z 19. členom prijavo škode umakne, vendar pred izvršitvijo prenosov in odstopov iz 24. člena. Poleg tega lahko SID skladno z 19. členom v primeru, če ji zavarovanec na njeno zahtevo v 90 dneh ne predloži informacij in dokazov v zvezi s škodo, domneva, da je zavarovanec prijavo škode umaknil.

Zavarovalnina se po 15. členu INVEST-I/98 izračuna po datumu nastopa škodnega dogodka. SID mora skladno z 20. členom določiti svojo obveznost glede plačila odškodnine po predložitvi vseh dokazov, ki jih zahteva od zavarovanca za ugotovitev obstoja in obsega škode, v rokih, ki so različni za različne rizike (od 60 do 180 dni). Ko (in če) SID ugotovi, da je dolžna izplačati zavarovalnino, bo to tudi storila v roku 60-ih dni po preteku roka za določitev odškodnine in pod pogojem, da sta zavarovanec in/ali projektno podjetje opravila vse prenose in odstope, ki jih zahteva 24. člen (21. člen INVEST-I/98).

Zavarovalnina, ki jo SID izplača zavarovancu, skladno s 13. členom INVEST-I/98 predstavlja dogovorjeni odstotek zavarovalnega kritja in npr. v primeru omejitve prenosa krije krita denarna sredstva, ki ne bodo mogla biti zamenjana in/ali prenesena. SID pa lahko skladno s 23. členom v roku petih let po plačilu škode, ko odkrije dokaze, da zavarovanec do zneska plačila ni bil upravičen, zahteva njegovo vrnitev. Poleg tega je v 34. členu določeno, da je SID v primeru neresničnosti zahtevka za zavarovanje upravičena, da odkloni plačilo škode oziroma v 90 dneh po tem, ko odkrije tako neresničnost, zahteva vračilo plačane odškodnine.

Torej SID upravičencu škodo, zmanjšano za njegov lastni delež, po preteku čakalne dobe (različna za različne rizike) v skladu z določili zavarovalne police (sestavni del katere so splošni pogoji) povrne. V tem času SID preveri upravičenost odškodninskega zahtevka ter se prepriča o tem, da škodo niso morda povzročili začasni razlogi. SID po 12. členu INVEST-I/98 ni dolžna izplačati odškodnine, če zavarovanec (ali projektno podjetje) ne bi deloval v skladu s predpisi države gostiteljice.

34. člen INVEST-I/98 določa, da je SID v primeru neizpolnitve katerekoli od zavarovančevih plačilnih obveznosti iz zavarovalne police upravičena, da prejme poleg neplačanih dolgovanih zneskov tudi zamudne obresti in da po dnevu nastopa škodnega dogodka, dokler zavarovanec ne izpolni svojih obveznosti, zavrne plačilo katerekoli škode.

Zavarovalnine se praviloma plačujejo iz naslova varnostnih rezerv, brez katerih ne more poslovati nobena zavarovalnica, v kolikor pa škode iz naslova nekomercialnega zavarovanja ne bi bilo mogoče v zadostni višini povrniti iz varnostnih rezerv je potrebno uporabiti še sredstva iz proračuna. Proračunska sredstva pa SID "ne bi bila podarjena, temveč bi minister za finance s SID sklepal pogodbe o njihovi uporabi in vračanju." (Muršec, Madič, 1997, str. 28). Ravno zaradi višine varnostnih rezerv, ki postanejo zadostne šele v daljšem obdobju, je potrebno podrobno spremljati deželno in politično tveganje ter zaradi koncentracije tveganja v majhnem številu držav določati tudi zgornje limite izpostavljenosti in zavarovanja po investiciji in državi. Z namenom čim večje razpršitve izpostavljenosti se poleg tega sklepajo so- in pozavarovalni sporazumi z ustreznimi agencijami (SID ima med izvozno-kreditnimi agencijami s področja ostalih držav nekdanje SFRJ sklenjene dvostranske sporazume o skupnem in vzporednem zavarovanju, pozavarovanju in sofinanciranju z Makedonsko banko za spodbujanje razvoja, Hrvaško banko za obnovo in razvoj, tesno pa sodeluje tudi z Investicijsko banko federacije BiH).

5.6 Odstopi in prenosi

Zavarovanec je dolžan SID v skladu s 24. členom INVEST-I/98 za znesek zavarovalnine, ki naj bi ga SID plačala iz naslova zavarovanja, odstopiti in nanjo prenesti znesek vseh terjatev, pravnih sredstev in drugih pravic v višini odstotka zavarovalnega kritja, ki jih ima on ali druga oseba v njegovem imenu do kateregakoli zavezanca iz naslova škode, za katero naj bi SID izplačala zavarovalnino. V primeru škode zaradi ekspropriacije ali vojne in civilnih nemirov mora tako zavarovanec SID odstopiti in nanjo prenesti – do višine odstotka zavarovalnega kritja – vse svoje pravice, pravni naslov in upravičenja iz zavarovanih deležev ali drugega premoženja. Tega pa ni dolžan, če in v obsegu, ki ga določi SID, zadrži pravico, pravni naslov in upravičenja ter jih uveljavlja za račun družbe. Z izplačilom odškodnine preidejo do zneska odstotka zavarovalnega kritja na SID, glede dogodka, zaradi katerega je nastala škoda, vse zavarovančeve terjatve, pravna sredstva, regresi in druge pravice.

SID lahko po tem, ko izplača odškodnino zavarovanemu podjetju, preko naše države izstavi zahtevek državi, v kateri je nastala škoda, lahko pa se to vprašanje rešuje na Mednarodnem centru za reševanje investicijskih sporov.

Vprašanje subrogacije⁵⁷ je sicer urejeno tudi v okviru sporazumov o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb. Tako je npr. v 7. členu BBHSZN določeno, da mora država pogodbenica, ki je gostiteljica investicije (vzemimo, da je to BiH), priznati veljavnost subrogacije v korist druge pogodbenice (v našem primeru Slovenije) glede katere koli pravice ali pravnega naslova vlagatelja, če je ta druga pogodbenica (Slovenija) ali z njene strani določena agencija (v primeru Slovenije SID) v zvezi z naložbo opravila plačilo vlagatelju na podlagi dane garancije ali pogodbe o zavarovanju za nekomercialno tveganje. Država pogodbenica (Slovenija) ima poleg tega pravico uresničevati pravice in uveljavljati zahtevke na podlagi subrogacije v enakem obsegu kot oškodovana stranka. V 8. členu je tudi določeno, da država gostiteljica naložbe (v našem primeru BiH) ne sme uveljavljati kot obrambo to, da je bila – oziroma bo – na podlagi zavarovanja prejeta odškodnina za vso domnevno škodo ali njen del. V 7. členu BBHSZN je naprej določeno, da vlagatelj ne sme uveljavljati pravic in zahtevkov do druge pogodbenice (v našem primeru do BiH), če mu je prva pogodbenica (v našem primeru Slovenija) opravila plačilo in prevzela njegove pravice in zahtevke, razen v primeru, če je pooblaščen, da nastopa v imenu prve pogodbenice (Slovenije), ki je opravila plačilo.

5.7 Prenos dobičkov, kapitala in razpolaganje s sredstvi

Skladno s šestim členom BHRSZI⁵⁸ je investitorjem po poravnavi davčnih obveznosti zajamčen neomejen prenos vseh sredstev v zvezi z investicijo. V petem členu BMKZSI⁵⁹ so v zvezi s

⁵⁷ Tukaj je mišljen prehod zavarovančevih pravic nasproti odgovornim osebam na zavarovalnico.

⁵⁸ Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške o spodbujanju in vzajemni zaščiti investicij (Uradni list RS, št. 57/0).

⁵⁹ Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo o vzajemni zaščiti in spodbujanju investicij (Uradni list RS, št. 27/99).

prostim prenosom sredstev navedeni zlasti začetni kapital, dodatne vsote, ki so potrebne za vzdrževanje in razširjanje investicije, dobički, obresti, dividende, sredstva za poplačilo posojil, licenčnine, iztržki od celotne ali delne prodaje ali likvidacije investicije. Podobno je s šestim členom BBHSZN po izpolnitvi vseh davčnih obveznosti in zahtev deviznih predpisov vlagateljem zajamčen prost prenos sredstev, povezanih z naložbami. V kolikor bi se devizni predpisi ene pogodbenice spremenili, pa ta jamči, da bo v zvezi z zadevno naložbo uporabljala tiste, ki bodo za naložbo ugodnejši.

Vprašanje prenosa sredstev je urejeno tudi v nacionalnih zakonodajah. Tako denimo Zakon o tujih naložbah BiH (2001) v sedmem členu med drugim uzakonja pravico tujih vlagateljev, da prenesejo v tujino vsa sredstva, s katerimi razpolagajo po delni ali popolni likvidaciji svoje naložbe v Federaciji BiH. Podobno Zakon o tujih naložbah ZRJ (2002) uzakonja pravico do prenosa dobičkov in premoženja. Temeljne pravice tujih investorjev v Hrvaški so opredeljene že v njeni ustavi, saj je z 49. členom ustave tujim investitorjem zagotovljen prost prenos dobičkov in investiranega kapitala, seveda po plačilu davkov in drugih zakonskih obveznosti.

SID med nekomercialne rizike uvršča tudi t. i. rizik omejitve prenosa, torej lahko slovenski vlagatelji svoje naložbe v državah nekdanje Jugoslavije zavarujejo pred slehernim ukrepom vlade gostiteljice, ki zavarovancu ali projektnemu podjetju v teh državah preprečuje zamenjavo dividend, dobičkov in drugih denarnih koristi ali prejemkov iz razpolaganja z zavarovano investicijo iz lokalne valute v valuto zavarovanja in/ali prenos te valute zavarovanja izven države gostiteljice.

5.8 Nekatere druge določbe (INVEST-I/98)

Med drugim mora zavarovanec še pred sklenitvijo police SID seznaniti z vsemi dejstvi in okoliščinami, ki so pomembne za ocenitev rizika, ki so mu (oziroma bi mu morale biti) znane ali pa mu niso mogle ostati neznane. Obveznost zavarovanca se nanaša tudi na obveščanje SID o bistvenih spremembah v zvezi z investicijo, o dogodkih in okoliščinah, ki kažejo na možnost nastanka škode (25. člen), zavarovanec pa je dolžan storiti tudi vse potrebno za to, da on in projektno podjetje preprečita nastanek škode oziroma ob neizogibnosti nastanka škode omejita njen obseg (28. člen). Zavarovanec mora vso pozornost posvetiti temu, da se on sam in projektno podjetje v zvezi z zavarovano investicijo podrejata vsem zakonom ter drugim predpisom države gostiteljice ter SID nemudoma obvestita o dogodkih ali okoliščinah, ki bi lahko povzročili ali bistveno povečali možnost nastanka škode (28. člen). Zavarovanec (oziroma projektno podjetje) brez soglasja SID tudi ne sme sprejeti nobene ponudbe za poravnavo škode, prav tako pa se ne sme odreči nobeni pravici, terjatvi, pravnemu in drugemu sredstvu v zvezi s škodo, ki je ali bi lahko nastala (28. člen). Zavarovanec brez soglasja SID tudi ne sme prenesti (odstopiti, obremeniti) nobene pravice iz police, prav tako pa niti svojih deležev v projektnem podjetju (26. člen).

Zavarovalno polico lahko družba med drugim odpove s takojšnjim učinkom, če so podatki v zavarovančevem zahtevku za zavarovanje neresnični ali netočni, ali če zavarovanec v prijavi škode namerno poda neresnično izjavo ali izjavo, v kateri namerno izpusti bistvene informacije ali

dokaze (33. člen). Zavarovanec lahko zavarovalno polico med drugim odpove z dnem obvestila o odstopu zaradi likvidacije ali prenehanja projektnega podjetja, razglasitve stečaja zavarovanca ali projektnega podjetja ipd. (32. člen).

Kakor lahko razberemo iz zgornjega orisa poglavitnih določil programa zavarovanja investicij pred nekomercialnimi riziki pri SID, je odnos med vlagateljem (zavarovancem) in SID (zavarovateljem) do potankosti urejen v izogib morebitnim nesoglasjem in sporom.

5.9 Razvoj storitve

SID je začela izvajati program zavarovanja investicij v tujini pred nekomercialnimi riziki v svojem imenu in za račun države ob zagonu poslovanja leta 1993, prvenstveno z namenom spodbujanja izvoza in s tem pomoči slovenskemu gospodarstvu ter zaradi pospeševanja in poglobljanja gospodarskih odnosov z državami gostiteljicami investicij. Pomembno vlogo pri tem ima medresorska Komisija za pospeševanje izvoza, ki daje soglasje med drugim tudi k oblikovanju zavarovalnih pogojev za zavarovanje pred nekomercialnimi riziki ter k limitom, do katerih se lahko zavaruje izvozne posle pred nekomercialnimi riziki po posameznih državah. Poleg tega daje soglasje tudi k poslom zavarovanja, ki presegajo 10 odstotkov vrednosti jamstvenega kapitala družbe (Interna gradiva SID).

SID ima oblikovano tudi t. i. interventno skupino, ki je pristojna za izvajanje poslovne politike v primeru poslabšanja razmer v kaki državi. SID mora poleg slovenske zakonodaje upoštevati tudi pravila in dogovore znotraj Bernske unije⁶⁰, organizacije OECD⁶¹, Svetovne trgovinske organizacije in EU, izrednega pomena pa je zaradi delitve prevzetih rizikov, povečevanja kapacitet, večje pogajalske moči in zagotavljanja ugodnejšega načina obravnavanja slovenskih vlagateljev tudi sklepanje sporazumov o so- in pozavarovanju z drugimi izvozno-kreditnimi agencijami in zasebnimi (po)zavarovatelji ter Mednarodno agencijo za zavarovanje investicij (več o njej v točki 5.12). SID mora tudi nenehno slediti razvoju svetovnih zavarovalniških trendov. V poslovnih usmeritvah je tudi namera SID, da se izuri in poglobi v države, kjer ima v smislu poznavanja trgov, jezika, običajev in navad ter zlasti boljše možnosti predvidevanja nadaljnjega razvoja, izrazite prednosti (zlasti države bivše Jugoslavije).

Osnovni elementi poslovne politike SID v zvezi z zavarovanjem vlaganj so zlasti skladnost s strateškimi usmeritvami slovenskega gospodarstva, spremljanje rizičnosti na obstoječih trgih ter hkratno ocenjevanje in presojanje možnosti odpiranja tistih novih trgov, ki bi lahko bili zanimivi za slovensko gospodarstvo, prilagajanje politike zavarovanja v posameznih državah (predvidenim) razmeram in izvajanje temu ustreznih ukrepov ter sodelovanje z vsemi ustanovami, institucijami in podjetji v Sloveniji in v tujini, ki lahko pripomorejo k doseganju ciljev SID.

⁶⁰ Znotraj te tudi v okviru t. i. Praškega kluba, v okviru katerega potekajo redna srečanja generalnega sekretarja Bernske unije z novo nastalimi izvozno-kreditnimi agencijami, zlasti iz Srednje in Vzhodne Evrope.

⁶¹ V okviru OECD poteka pomemben mednarodni forum na področju financiranja in zavarovanja izvoza.

5.10 Trenutna politika SID do držav bivše Jugoslavije

V četrtem poglavju so bili predstavljeni razlogi, na podlagi katerih lahko trdimo, da je investiranje v državah nekdanje SFRJ še vedno tvegano, dejstvo pa je tudi, da bi bilo lahko slovensko gospodarstvo na teh trgih bolj prisotno, zato se zdi razumljiva podpora države podjetjem v obliki zavarovanja investicij pri njihovem nastopanju na teh tveganih, a tudi obetavnih trgih.

Trenutno lahko ustrezna slovenska podjetja pred vsemi nekomercialnimi riziki, ki jih SID ponuja s programom zavarovanja investicij v tujini, zavarujejo svoje naložbe na Hrvaškem, v BiH in/ali v Makedoniji (po načelu od primera do primera). Če pa bi želela zavarovati svoje naložbe (tudi) v ZRJ (Srbiji in Črni gori), bi bilo zavarovalno kritje zaenkrat omejeno le na kritje rizika vojne in civilnih nemirov ter katastrofnih rizikov. Zahtevki za zavarovanje drugih rizikov se lahko le obdelujejo, medtem ko bo do sklenitve prvih polic predvidoma lahko prišlo šele ob podpisu sporazuma o spodbujanju in zaščiti vlaganj med vladama obeh držav. Načeloma bi se lahko pred posameznimi riziki (z izjemo rizika vojne in civilnih nemirov ter katastrofnih rizikov) pri SID slovenska podjetja zavarovala tudi pred sklenitvijo tega sporazuma, vendar le ob dani ustrezni izjavi vlade ZRJ. V primeru investiranja v Črni gori se dodatno k temu zahteva še ustrezna izjava vlade Črne gore o sprejemljivosti investicije in njeni zaščiti pred riziki.

5.11 Podatki o zavarovanju investicij v državah bivše SFRJ pri SID

Najprej bom navedel nekatere splošne ugotovitve, ki izhajajo iz raziskave, ki jo je med 191-imi večnacionalnimi podjetji leta 2001 opravila Mednarodna agencija za zavarovanje investicij (MIGA). Raziskava je pokazala, da se zaznavanje rizika pri neposrednih naložbah razlikuje glede na gospodarsko panogo, lokacijo matičnega podjetja, pa tudi glede na velikost samega podjetja. Tako zahodnoevropska podjetja najbolj izmed vseh rizikov skrbi rizik vojne in civilnih nemirov, podjetja iz ZDA fizična varnost zaposlenih, oboja pa se najmanj obremenjujejo z rizikom razlastitve. Na splošno lahko na podlagi izsledkov raziskave ugotovim, da proizvodna podjetja najbolj skrbi rizik vojne in civilnih nemirov, storitvena pa fizična varnost zaposlenih.

V splošnem so v velikih podjetjih (z več zaposlenimi) bolj zaskrbljeni zaradi rizikov kot v majhnih (z manj zaposlenimi). Raziskava je tudi pokazala, da podjetja, ki želijo z neposrednimi naložbami doseči boljši dostop do trga, najbolj skrbi fizična varnost zaposlenih, zatem vojna in civilni nemiri. Podjetja, ki investirajo prvenstveno z namenom zmanjševanja stroškov pa najbolj skrbi nepripravljenost oziroma nezmožnost izvajanja zakonov. Zelo zanimiva je tudi ugotovitev, da kar dve tretjini respondentov ne zavarujeta svojih naložb v tujini pred političnimi riziki, med tistimi, ki svoje naložbe zavarujejo, pa jih kar 70 odstotkov to stori pri nacionalni agenciji. Raziskava je še pokazala, da se pred političnimi riziki bolj kot storitvena zavarujejo proizvodna podjetja.

Mrak, Jaklič in Veselinovič (Ahčan et al., 2001, str. 150) ugotavljajo, da je skupen obseg zavarovanja investicij pred nekomercialnimi riziki, ki ga SID izvaja za državni račun, majhen, kar je seveda presenetljivo, če upoštevam podatke o slovenskih naložbah v državah nekdanje SFRJ, ki

sem jih predstavil v prejšnjem poglavju. Povečevanje investicijskih dejavnosti slovenskih podjetij v tujini se torej ne odraža v nadaljevanju rasti zavarovanj (Interna gradiva SID).

SID v prvih letih svojega delovanja ni zavarovala nobene investicije v tujino, do sklenitve prvih zavarovalnih polic je prišlo šele leta 1995. SID ponuja storitev zavarovanja investicij v tujini pred nekomercialnimi riziki v obliki, kakršna je danes in je bila predstavljena, od leta 1998, ko je bila prenovljena in posodobljena (Interna gradiva SID). Poleg novih pogojev za to zavarovanje je takrat pripravila tudi revizijo premijskega sistema in poslovne politike ter leta 2000 dodala tudi splošne pogoje zavarovanja delničarskih posojil.

Tabela 5: Obseg zavarovanj investicij s strani SID

Maksimalne zavarovalne vsote v 1000 USD.

	1998	1999	2000
A. SID skupaj	4.571	8.254	5.209
B. Skupaj "regija"	3.359	1.265	3.567
- Hrvaška	1.787	-	-
- BiH	1.572	1.265	3.567
- Makedonija	-	-	-
- ZR Jugoslavija	-	-	-

Vir: Ahčan et al., 2001, str. 150.

Vprašamo se lahko, zakaj slovenska podjetja v večjem obsegu ne zavarujejo svojih naložb na teh trgih. Upoštevajoč izsledke raziskave, ki jo je izvedla MIGA in po katerih le ena tretjina podjetij (od teh pa 70 odstotkov pri nacionalnih agencijah) zavaruje svoje naložbe v tujini ter upoštevajoč podatke o številu slovenskih podjetij, ki imajo neposredne naložbe v državah bivše SFRJ, bi nekakšno "pričakovano" število podjetij, ki bi svoje storitve "morala" zavarovati pri SID, bilo med 80 in 100. SID je v letu 2001 pred nekomercialnimi riziki zavarovala dve neposredni investiciji slovenskih podjetij v tujini, eno v BiH in eno na Hrvaškem. 10. marca 2002 je imelo pri SID sedem podjetij sklenjenih devet zavarovalnih polic za zavarovanje investicij v tujini (največ v BiH) pred nekomercialnimi tveganji.

Sicer se SID zelo intenzivno ukvarja z zavarovanjem naložb, ki so vezane na območje jugovzhodne Evrope. Tako so nazadnje pred kratkim zavarovali naložbo slovenskega podjetja, ki je kupilo tovarno v Makedoniji, prav tako pa se z velikimi slovenskimi naložbeniki – z naftnega, trgovskega in finančnega področja – pogovarjajo ter obdelujejo njihove zahteve za zavarovanje (Brezovnik, 2002, str. 10).

Mrak, Jaklič in Veselinovič (Ahčan et al., 2001, str. 150) navajajo štiri razloge razmeroma majhnega obsega zavarovanj investicij:

- Podcenjevanje in/ali zavestno prevzemanje tveganj. Slovenska podjetja očitno niso dovolj seznanjena z riziki, katerim se izpostavljajo s poslovanjem v teh državah in so bili predstavljeni v četrtem poglavju, tista podjetja, ki se tveganj vendarle zavedajo in jih tudi

pravilno ocenjujejo, pa svojih investicij iz različnih razlogov ne želijo zavarovati, temveč tveganja raje zavestno prevzemajo.

- Nepripravljenost investitorja, da SID kot zavarovatelju predloži vse dokumente. Videli smo, da je potrebno v zahtevku za zavarovanje do potankosti opisati investitorja in investicijski projekt, zraven tega pa predložiti tudi vso potrebno in zahtevano dokumentacijo. Nekatera podjetja tega enostavno niso pripravljena ali ne morejo storiti in tako ne pride do sklenitve zavarovanja.
- Nepoznavanje instrumenta. Dejstvo je, da je obstoj storitve potreben, vsekakor pa ne zadosten pogoj za njeno izvajanje. Zavarovanje investicij pred nekomercialnimi tveganji je tako kot vsako drugo storitev potrebno tržiti ter z navajanjem značilnosti in koristi skušati spodbuditi večje zanimanje za ta program. Poleg tega se na ta način skuša spremeniti tudi miselne vzorce, ki zavarovanje investicij smatrajo za nepotrebno. Največ pa je odvisno ravno od samih kadrov v podjetjih in njihovega poznavanja te in drugih storitev SID.
- Stroški zavarovanja. Veliko je odvisno tudi od velikosti podjetij, njihovih finančnih zmožnosti, vrednosti posameznih investicij, zraven tega pa tudi od odnosa tveganje : strošek zavarovanja.

5.12 Mednarodna agencija za zavarovanje investicij

Slovenska podjetja lahko svoje investicije v tujini pred nekomercialnimi riziki zavarujejo tudi pri Mednarodni agenciji za zavarovanje investicij (MIGA)⁶², katere članica je tudi Slovenija. Pri agenciji se lahko zavarujejo državne agencije (za primer sozavarovanja in pozavarovanja) in rezidenti držav članic, ki bodo investirali v državi gostiteljici (članici), njen poglavitni cilj pa je z zavarovanjem investicij pred nekomercialnimi tveganji spodbujati neposredne tuje naložbe (v države v razvoju).

MIGA je bila ustanovljena iz več razlogov, med drugim tudi zato, ker posamezni programi zavarovanja investicij pred nekomercialnimi tveganji niso ustrezali potrebam vlagateljev, poleg tega pa je bila z njeno ustanovitvijo dana možnost drugim zavarovateljem za sozavarovanje oziroma pozavarovanje. V tem smislu MIGA tudi ne tekmuje z drugimi zavarovatelji.

Pomen agencije je še toliko večji, če upoštevamo izkušnje držav, da je za privabljanje tujih naložb poleg pravne urejenosti nujno zlasti članstvo v pomembnih mednarodnih institucijah, ki z omogočanjem zavarovanja investicij zmanjšujejo nezaupanje tujih vlagateljev. To je še toliko bolj pomembno, če upoštevamo, da je MIGA afiliacija Svetovne banke in se torej lahko za preprečitev nastanka določenih vrst škode (npr. omejitve prenosa) uporabijo primerni instrumenti. Poleg tega bo država članica agencije glede na dejstvo, da je MIGA (trenutno) v lasti 155-ih držav, dobro

⁶² angl. *Multilateral Investment Guarantee Agency* – slovenski prevod je povzet po Zakonu o članstvu republike Slovenije v Mednarodni banki za obnovo in razvoj, Mednarodni finančni korporaciji, Mednarodnem združenju za razvoj in Mednarodni agenciji za zavarovanje investicij (Uradni list RS, št. 10/93).

premisli, preden bo izvedla kakršenkoli ukrep, ki bi imel škodljive posledice za druge države članice.

MIGA običajno sklepa zavarovanja za obdobje do 15 let, podobno kot SID pa tudi do 20 let, v kolikor to zahteva narava projekta. MIGA na podoben način kot SID ponuja zavarovanja pred škodami, ki bi nastale zaradi omejevanja prenosa, razlastitve, vojne in civilnih nemirov ter razdrta pogodbe. Zavarujejo se lahko lastniški deleži, delničarska posojila, garancije za posojila, pogodbe o upravljanju in vodenju, tehnična pomoč, franšizne in licenčne pogodbe. Investicije morajo biti nove, lahko se zavarujejo tudi investicije, povezane z razširitvijo, privatizacijo, posodobitvijo ali finančnim prestrukturiranjem obstoječih projektov, prav tako se lahko zavarujejo tudi prevzemi. Vse naložbe morajo ustrezati tudi z vidikov, ki smo jih opisali že v poglavju o SID (prispevek k razvoju, prenos tehnologije, spodbujanje izvoza, ekološka in finančna ustreznost ipd.), pogoj pa je, da so v državi gostiteljici, ki je članica MIGA. Torej se lahko pri MIGA zavarujejo tudi slovenske investicije na Hrvaškem, v BiH, Makedoniji, od 7. maja 2002 pa tudi v ZRJ, ki je tega dne postala 155. članica organizacije MIGA.

Investitorji v BiH se lahko pred političnimi riziki v tej državi zavarujejo tudi pri Skladu Evropske unije za zavarovanje investicij, ki sta ga leta 1997 ustanovili EU in MIGA (ta upravlja z njim) z namenom, da se z zavarovanjem spodbudi pritok neposrednih naložb v BiH. Tuji vlagatelji se lahko pri tej ustanovi zavarujejo pred riziki razlastitve, vojne in civilnih nemirov, omejevanja prenosa in odklonitve pravnega varstva. Merila ustreznosti investicije so enaka kot pri MIGA, prednost imajo investicije manjšega in srednjega obsega. Vlagatelji so lahko praviloma le rezidenti držav članic EU, poleg teh pa izjemoma tudi vlagatelji iz posameznih držav Vzhodne Evrope. Možno je tudi so- in pozavarovanje z drugimi javnimi in zasebnimi zavarovalji.

5.13 Zasebni zavarovalji

Slovenski vlagatelji lahko svoje naložbe v tujini zavarujejo tudi pri tujih zasebnih zavarovaljih investicij pred nekomercialnimi riziki, ki sicer zelo poudarjajo prilagajanje potrebam strank in svojo hitro odzivnost. Vendar zavarovanje ne poteka na račun države, njihova ponudba (riziki, ki so lahko zavarovani) pa je različna - včasih pomanjkljiva glede na ponudbo drugih zavarovaljev, velikokrat pa v želji po pridobivanju strank zavarujejo tudi rizike, ki jih nacionalne agencije ne.

Zasebni zavarovalji investicij ne presojujejo po vseh merilih, ki jih pri svojem odločanju uporabljajo nacionalne agencije. Zavarujejo se lahko tudi obstoječe investicije (ne glede na njihovo pojavno obliko), lokacija investicije in nacionalnost zavarovanca nista omejujoča dejavnika, zasebni zavarovalj pa investicije – razen za potrebe določitve rizika – tudi ne bo presojal z ekonomskega, družbenega in ekološkega vidika (Kunstič, 1999, str. 86).

Veliko je odvisno od zmožnosti in pripravljenosti samega pozavarovalnega trga, ki zasebnim zavarovaljem omogoča delitev tveganj ter povečevanje kapacitet. Ameriški AIG na primer ponuja poleg zavarovanja pred političnimi riziki tudi zavarovanje pred rizikom ugrabitve in izsiljevanja zaposlenih v tujini. Zasebni zavarovalj SRI zavaruje investitorje pred finančnimi izgubami zaradi razlastitve, vojne, političnega nasilja, trgovinskih omejitev, ki onemogočajo

poslovanje v državi gostiteljici ipd. Za razliko od SID in MIGA pa SRI zavaruje tako nove investicije kot izrecno in brez pogojevanja tudi že obstoječe, zavarovanje pa je možno v vseh panogah oziroma dejavnostih. SRI sodeluje (po- in sozavarovanje) z drugimi izvozno-kreditnimi agencijami in tudi z MIGA. SRI krije do 100 odstotkov vrednosti investicije ali posojila, lahko se zavarujejo tudi "neobičajni" riziki, poleg tega nudi zavarovanje do 15 let, za zavarovanje pa lahko zaprosijo – poleg drugih – večnacionalna podjetja od vsepovsod – Evrope, ZDA, Azije itd. Zavarujejo se lahko tudi samo posamezni riziki (ne nujno v paketu).

5.14 Koristi od zavarovanja investicij

Slovenski vlagatelji, ki svoje naložbe (ali delničarska posojila) v državah nekdanje SFRJ (oziroma tujini nasploh) pri SID zavarujejo pred nekomercialnimi tveganji, imajo od tega številne koristi:

- SID jim na podlagi zavarovalne police povrne nastalo škodo iz naslova zavarovanja (do višine zavarovalnega kritja).
- Deležni so neposredne pomoči in posredovanja SID pri zapletih in sporih z državo gostiteljico investicije. To pa je glede na to, da zavarovanje investicij pred nekomercialnimi riziki poteka na državni račun, zelo koristno in dobrodošlo, saj je zavarovanec v državi gostiteljici venomer v podrejenem položaju glede na njeno suverenost. Poleg tega je slovenskemu vlagatelju s tem, ko SID prevzame del rizikov zunaj njegovega vplivnega območja, olajšano vstopanje na trge držav nekdanje SFRJ, še posebej zato, ker je zavarovalna polica dolgoročna zaveza SID za zavarovanje ne glede na morebitne politične in ostale spremembe okoliščin v posamezni tuji državi.
- Vlagatelj ima na podlagi zavarovanja možnost ugodnega financiranja svoje investicije. Za financiranje investicij v tujini lahko podjetja zaprosijo pod pogojem, da imajo izdano obljubo za zavarovanje ali sklenjeno zavarovalno polico za zavarovanje investicij, pri čemer SID financira do 100 odstotkov nameravane investicije v tujini, krediti po programu financiranja v tuji valuti tujih kupcev, investicij v tujini in priprave na izvoz, pa so odobreni v evrih. Slovenske banke, ki financirajo investicije v tujini, pa se lahko pri SID tudi refinancirajo na podlagi zavarovalne police za zavarovanje pred nekomercialnimi tveganji za dane kredite v zvezi z vlaganji. Poleg tega podjetja praviloma lažje najamejo kredite tudi zaradi prenosa pravic iz zavarovalnih polic na poslovne banke, ki ga omogoča zavarovanje investicij.
- SID je v postopku sklepanja zavarovalne police za zavarovanje investicije aktivno vključena v ocenitev rizikov ter svetuje pri ukrepih za njihovo zmanjšanje in ublažitev.

5.15 Prihodnost

Strategija razvoja sistema zavarovanja in financiranja izvoza v Sloveniji, ki jo je sprejela vlada leta 1999, med drugim predvideva popolno prilagoditev slovenskega sistema zavarovanja in financiranja izvoza pravilom EU, ustrezno rast obsega in kvalitete obstoječih storitev SID in

uvajanje novih. Predviden je tudi postopen umik države s področja zavarovanja marketabilnih rizikov (to je rizikov, ki se na splošno lahko zavarujejo na zasebnem (po)zavarovalnem trgu), ki bodo na ta način dejansko prešli v domeno zasebnega sektorja oziroma se bo ustanovila posebna specializirana kreditna zavarovalnica, ki bo skupaj z izbranimi partnerji širila obseg svojega poslovanja ter razvijala storitve, ki bodo slovenskim podjetjem pri nastopanju na tujih trgih zagotavljale gospodarsko varnost.

Predvidena je tudi postopna privatizacija SID (v prvi fazi bo prišlo do odprodaje določenega dela delnic, ki jih ima v lasti država, domačim ključnim partnerjem, predvsem zavarovalnicam, bankam in institucionalnim investitorjem), poleg tega pa je v pripravi tudi nov zakon o zavarovanju in financiranju mednarodnih gospodarskih poslov, ki bo nadomestil sedanji zakon o SID, obenem pa bo na podlagi tega zakona sklenjen tudi dogovor med vlado in SID o izvajanju storitev zavarovanja v imenu in za račun države (Interna gradiva SID).

6 SKLEP

Neposredne investicije poleg prenosa kapitala pomenijo tudi prenos tehnologije in določenih znanj, postopkov in metod ter so med vsemi načini in oblikami mednarodnega poslovanja najbolj kvalificirane, pomembne in dinamične. Na številne in različne načine jih spodbujajo tako države gostiteljice kot tudi države, od koder investicije prihajajo, saj koristi prinašajo obojim.

Vendar pa se vlagatelji pri neposrednem investiranju v drugih državah soočajo tudi s tveganji, ki so zunaj njihovega vplivnega območja in so bolj ali manj izrazita. Eden od načinov spodbujanja neposrednih naložb je s tega vidika tudi zavarovanje investicij pred temi tveganji.

Na podlagi primerjave razpoložljivih podatkov o zavarovanju slovenskih investicij v državah nekdanje Jugoslavije pred nekomercialnimi riziki in podatkov o naložbeni aktivnosti slovenskih podjetij v teh državah sem sicer ugotovil, da naraščanju števila oziroma obsega slovenskih (neposrednih) naložb v te države ne sledi naraščanje obsega zavarovanja investicij oziroma števila podjetij, ki svoje naložbe v teh državah zavarujejo pred nekomercialnimi riziki, vendar je storitev, ki jo v Sloveniji izvaja Slovenska izvozna družba v svojem imenu in za račun države edinstvena iz več razlogov.

Najprej gre za neposredno pomoč države, ki skuša na ta način preprečiti prenašanje rizikov iz gospodarskega, političnega in finančnega okolja držav bivše Jugoslavije v svojo sredino, vendar je odločitev za zavarovanje seveda v rokah podjetij. Ta pa velikokrat te storitve ne poznajo (dovolj dobro), se tveganj v ostalih državah nekdanje Jugoslavije ne zavedajo, jih podcenjujejo ali pa jih zavestno prevzemajo.

S to storitvijo želi država (oziroma SID za njen račun) tudi spodbuditi internacionalizacijo podjetij v obliki neposrednih investicij v tujini. S tem, ko omogoča zavarovanje pred nekomercialnimi

riziki, dejansko razbremenjuje podjetja, ki bi sicer morala veliko sredstev in napora vložiti v obvladovanje tveganj, ki so zunaj njihovega vplivnega območja tako glede preprečevanja kot tudi glede obvladovanja, s čimer jim omogoča, da se bolj posvetijo sami naložbi in njeni uspešnosti. Koristi od neposrednih naložb imajo namreč vse udeležene strani – podjetja, potrošniki, naša država in države gostiteljice.

Ne glede na motive, ki jih imajo podjetja pri odločanju za investiranje v tujini, se od države pričakuje določena pomoč. Bržkone je potrebna paleta storitev – med njimi tudi zavarovanje. Torej gre pri tej storitvi države tudi za enega od odgovorov na vprašanje o odnosu med državo in zasebnim sektorjem. Vsekakor se smatra, da je neposredna pomoč države v tej obliki z vidika zaščite vlagateljev – zavarovancev, v primeru spora med njimi in državo gostiteljico naložbe, koristna in potrebna.

Kakor so slovenske neposredne investicije v ostalih državah nekdanje Jugoslavije odraz spoznanj o nujnosti izhodne internacionalizacije, tako je zavarovanje teh vlaganj odraz institucionalne podpore države. Ta podpora pa je še posebej pomembna za tista (mala in srednja) podjetja, ki sama najbrž ne morejo nositi vseh bremen, ki spremljajo naložbeno poslovanje v tujini in so zato tudi bolj ranljiva.

LITERATURA

1. Ahčan Aleš et al.: Slovenska podjetja na trgih nekdanje Jugoslavije. Ljubljana : Časnik Finance, 2001. 470 str.
2. Babić Ante, Pufnik Andreja, Stučka Tihomir: Teorija i stvarnost inozemnih izravnih ulaganja u svijetu i u tranzicijskim zemljama s posebnim osvrtom na Hrvatsku. Zagreb : Hrvatska narodna banka, 2001. 24 str.
3. Brezovnik Alenka: Dvosmerna vozovnica za jug. Dnevnik, Ljubljana, 28.11.2001, str. 9.
4. Brezovnik Alenka: Prve neplačane terjatve. Dnevnik, Ljubljana, 03.05.2002, str. 10.
5. Buckley Adrian: International Investment : Value Creation and Appraisal – A Real Options Approach. Copenhagen : Copenhagen Business School Press, 1998. 321 str.
6. Dimovski Vlado, Volarič Jasmina: Trg zavarovanj v Sloveniji (1). Bančni vestnik, Ljubljana, 49 (2000), 7-8, str. 10-12.
7. European Union Investment Guarantee Trust Fund for Bosnia and Herzegovina.
[URL: <http://www.miga.org/screens/pubs/guides/eurunion.htm>], 18.03.2002.
8. Falatov Peter: Plačila v mednarodnem poslovanju : plačilna tveganja, inkaso posel, menica, ček. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1999. 204 str.
9. Flis Slavko: Zbrani spisi o zavarovanju – knjiga 4 : oris dr. Boncljeve teorije zavarovanja. Ljubljana : Slovensko zavarovalno združenje, GIZ, 1999. 606 str.
10. Gospodarska zbornica Slovenije: ABC mednarodnega poslovanja v Sloveniji.
[URL: http://www.gzs.si/si_nov/panorama/predpisi-pravna/abc.htm#6], 03.05.2002b.
11. Haufler Virginia: Dangerous commerce : insurance and the management of international risk. Ithaca : Cornell University Press, 1997. 205 str.
12. Hill W. L. Charles: International Business : competing in the global marketplace. Boston : Irwin/McGraw-Hill, 2001. 692 str.
13. Holt H. David: International Management : text and cases. Fort Worth : The Dryden Press, 1998. 844 str.
14. Hrastelj Tone: Mednarodno poslovanje. Ljubljana : Gospodarski vestnik, 1990. 422 str.

15. Hrastelj Tone: Podjetniški izzivi mednarodnega poslovanja. Ljubljana : Gospodarski vestnik, 1995. 514 str.
16. Jus Miran: Financiranje izvoza in zavarovanje izvoznih kreditov – Slovenska izvozna družba, družba za zavarovanje in financiranje izvoza Slovenije, d.d. Ljubljana : pravila in akti. Ljubljana : Amalietti, 1992. 95 str.
17. Kumar Andrej: Mednarodna Ekonomika. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1999. 258 str.
18. Kunstič Peter: Zavarovanje investicij v tujini. Magistrsko delo. Maribor : Ekonomsko-poslovna fakulteta, 1999. 143 str.
19. Miller D. Kent: A Framework for Integrated Risk Management in International Business. Journal of International Business Studies, 23 (1992), 2, str. 311-331.
20. More Matej: Zakon o deviznem poslovanju in vsi podzakonski predpisi s komentarjem. Lesce : Oziris, 1999. 474 str.
21. Mrak Mojmir: Plačilnobilančni vidiki gospodarskega sodelovanja Slovenije z državami nekdanje SFRJ: pregled stanja in perspektive. Interna gradiva SID. Ljubljana, 2001.
22. Multilateral Investment Guarantee Agency: Foreign investment survey. Washington DC, 2002. 32 str., 17 pril.
23. Muršec Zlatko, Madič Sonja: Izvozno tveganje pod nadzorom. Ljubljana : Gospodarski vestnik, 1997. 231 str.
24. Pugel A. Thomas, Lindert H. Peter: International Economics. Boston : Irwin/McGraw-Hill, 2000. 709 str.
25. Puharič Krešo, Pivka Hilda Marija: Mednarodno gospodarsko pravo. Ljubljana : ČZ Uradni list, 1999. 365 str.
26. Ries John: Political Analysis and Strategy.
[URL: <http://pacific.commerce.ubc.ca/john/crisk.htm>], 15.03.2002.
27. Senjur Marjan: Gospodarska rast in razvojna ekonomika. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1993. 537 str.
28. Sjekloča Marko: Neposredna tuja vlaganja – vzroki in posledice. Bančni vestnik, Ljubljana, 47 (1998), 6, str. 31-33.

29. Svetličič Andrej: Analiza vprašalnika glede sporazumov o spodbujanju in zaščiti naložb. Ljubljana. Ministrstvo za gospodarstvo.
[URL: <http://www.gov.si/mg/datoteke/peot/smpz/analiza.pdf>], 18.03.2002.
30. Svetličič Andrej: Sporazumi o spodbujanju in zaščiti naložb v tujini. Glas gospodarstva, Ljubljana, 2001, junij, str. 46-48.
31. Svetličič Marjan, Rojec Matija, Trtnik Andreja: Strategija pospeševanja slovenskih neposrednih investicij v tujino. Ljubljana : Center za mednarodne odnose, FDV, 1999. 21 str.
32. Tratnik Matjaž: Mednarodno gospodarsko pravo. Maribor : Pravna fakulteta, 1999. 433 str.
33. Trtnik Andreja: Internacionalizacija slovenskih podjetij z neposrednimi naložbami v tujino. Magistrsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1999. 113 str., 30 pril.
34. United Nations - UNCTAD: Home country measures: UNCTAD series on issues in international investment agreements. New York, Geneve, 2001. 93 str. [unctad/ite/iit/24].

VIRI

1. Gospodarska zbornica Slovenije: Pakt stabilnosti.
[URL: http://www.gzs.si/si_nov/pakt_stabilnosti/indexfr.htm], 18.03.2002.
2. Gospodarski izzivi: Slovenska vlaganja v države nekdanje Jugoslavije. Televizijska oddaja, TV SLO 1, 18.02.2002.
3. Interna gradiva Ministrstva za gospodarstvo.
4. Interna gradiva Slovenske izvozne družbe d.d., Ljubljana.
5. International Centre for Settlement of Investent Disputes.
[URL: <http://www.worldbank.org/icsid>], 18.03.2002.
6. Ministrstvo za finance: Obrazec za registracijo neposredne naložbe rezidenta v tujini.
[URL: http://www.gov.si:80/mf/slov/fin_sist/nalozbe.htm], 18.03.2002.
7. Multilateral Agreement on investment – Documentation from Negotiations.
[URL: <http://www1.oecd.org/daf/mai/>], 18.03.2002.
8. Multilateral Investment Guarantee Agency. [URL: <http://www.miga.org>], 18.03.2002.

9. Neposredne naložbe 1994 – 1999. Ljubljana : Banka Slovenije, 2000, 86 str.
10. Neposredne naložbe 1996 – 2000. Ljubljana : Banka Slovenije, 2001, 98 str.
11. Savezni zakon o stranim ulaganjima (Službeni list SRJ, br. 3/2002).
12. Sklep Banke Slovenije o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 24/2).
13. Slovenska izvozna družba. [URL: <http://www.sid.si>], 18.05.2002.
14. Slovenska izvozna družba: Splošni pogoji zavarovanja delničarskih posojil (INVEST-POS-I/2000).
15. Slovenska izvozna družba: Splošni pogoji zavarovanja vlaganj (INVEST-I/98).
16. Sovereign Risk Insurance Ltd. [URL: <http://www.sovereignbermuda.com>], 18.03.2002.
17. Ustav Republike Hrvatske – pročišćeni tekst (Narodne novine RH, br. 41/2001).
18. Zakon o članstvu Republike Slovenije v Mednarodni banki za obnovo in razvoj, Mednarodni finančni korporaciji, Mednarodnem združenju za razvoj in Mednarodni agenciji za zavarovanje investicij (Uradni list RS, št. 10/93).
19. Zakon o deviznem poslovanju (Uradni list RS, št. 23/99).
20. Zakon o družbi za zavarovanje in financiranje izvoza Slovenije (Uradni list RS, št. 32/92).
21. Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Republiko Slovenijo in Bosno in Hercegovino o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb (Uradni list RS, št. 90/1).
22. Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške o spodbujanju in vzajemni zaščiti investicij (Uradni list RS, št. 57/0).
23. Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo o vzajemni zaščiti in spodbujanju investicij (Uradni list RS, št. 27/99).
24. Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o družbi za zavarovanje in financiranje izvoza Slovenije (Uradni list RS, št. 37/95, 34/96, 31/97 in 99/99).
25. Zakon o stranim ulaganjima Federacije BiH (Službene novine Federacije BiH, broj 61/01).

~ PRILOGA ~

PRILOGA 1: TABELE

Tabela 1: Slovenske neposredne naložbe v državah nekdanje SFRJ⁶³ v letih 1994 – 2000

Stanje konec leta v milijonih USD.

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Hrvaška	193,0	228,5	236,2	242,4	317,7	292,1	357,7
- delež v regiji	76,7	71,5	76,0	78,0	78,9	74,6	69,8
- delež v vseh izhodnih n. n.	54,5	46,6	51,4	52,8	52,2	48,3	45,1
Makedonija	15,9	21,2	22,9	19,3	24,9	39,1	66,1
- delež v regiji	6,3	6,6	7,4	6,2	6,2	10,0	12,9
- delež v vseh izhodnih n. n.	4,5	4,3	5,0	4,2	4,1	6,5	8,3
BiH	14,8	16,1	17,4	19,6	25,2	31,9	61,9
- delež v regiji	5,9	5,0	5,6	6,3	6,3	8,1	12,1
- delež v vseh izhodnih n. n.	4,2	3,3	3,8	4,3	4,1	5,3	7,8
ZRJ	27,9	54,0	34,4	29,5	34,8	28,4	26,6
- delež v regiji	11,1	16,9	11,1	9,5	8,6	7,3	5,2
- delež v vseh izhodnih n. n.	7,9	11,0	7,5	6,4	5,7	4,7	3,4
Skupaj n. n. v obravnavanih državah	251,6	319,8	310,9	310,8	402,6	391,5	512,3
- delež regije v vseh izhodnih n. n.	(71,1)	(65,3)	(67,7)	(67,7)	(66,2)	(64,7)	(64,5)
Skupaj vse izhodne n. n.	354,0	489,9	459,5	459,4	608,3	605,0	794,0

Vir: Neposredne naložbe 1994 – 1999, str. 48; Neposredne naložbe 1996 – 2000, str. 55; lastni izračuni.

Opombe:

- Delež v regiji – delež vrednosti slovenskih izhodnih neposrednih naložb v posamezni državi v vrednosti vseh slovenskih izhodnih neposrednih naložb v obravnavanih državah nekdanje SFRJ.
- Delež v vseh izhodnih n. n. – delež vrednosti slovenskih izhodnih neposrednih naložb v posamezni državi v vrednosti vseh slovenskih izhodnih neposrednih naložb.
- Delež regije v vseh izhodnih n. n. – delež vrednosti slovenskih izhodnih neposrednih naložb v vseh državah nekdanje SFRJ skupaj v vrednosti vseh slovenskih izhodnih neposrednih naložb.
- n. n. – neposredne naložbe

⁶³ V publikaciji Banke Slovenije *Neposredne naložbe 1996 – 2000* neposredne naložbe skladno s priporočili MDS in OECD zajemajo tiste naložbe, ki jih spremlja cilj dolgoročne povezave med neposrednim investitorjem in povezanim podjetjem ter znaten vpliv investitorja na upravljanje povezanega podjetja, isto pa velja tudi za podjetja, ki niso samostojne pravne osebe (npr. podružnice) (Neposredne naložbe 1996 – 2000, str. 95). Tako opredeljene neposredne naložbe vsebujejo lastniški kapital in reinvestirane dobičke, terjatve do povezanih oseb v tujini in obveznosti do povezanih oseb v tujini. Podatki za države nekdanje SFRJ ne vključujejo neposrednih naložb slovenskih gospodinjstev, ravno tako niso vključeni podatki o imetjih rezidentov na ozemlju naslednic nekdanje SFRJ, ki so predmet pogajanj o sukcesiji, odvzetem premoženju na teh ozemljih ter delu premoženja, ki je bilo v procesu lastninskega preoblikovanja preneseno iz pravnih oseb na državo (Neposredne naložbe 1996 – 2000, str. 96).

Tabela 2: Slovenske neposredne naložbe v države nekdanje Jugoslavije⁶⁴ po strukturi

Stanje konec leta v milijonih USD.

Leto		HR	BiH	ZRJ	MAK	Regija	Skupaj
2000	Skupaj n. n.	357,7	61,9	26,6	66,1	512,3	794,0
	- lastniški kapital	187,1	20,0	22,4	40,3	269,8	466,2
	- terjatve	179,2	43,8	4,3	27,4	254,6	489,4
	- obveznosti	8,5	2,0	0,1	1,6	12,2	161,6
1999	Skupaj n. n.	292,1	31,9	28,4	39,1	391,5	605,0
	- lastniški kapital	155,9	15,0	25,3	13,3	209,5	359,6
	- terjatve	139,1	17,4	3,1	27,0	186,6	402,4
	- obveznosti	2,8	0,4	0,0	1,2	4,5	156,9

Vir: Neposredne naložbe 1996 – 2000, str. 59; lastni izračuni.

Opombe:

- n. n. – neposredne naložbe
- HR – Hrvaška
- BiH – Bosna in Hercegovina
- ZRJ – Zvezna republika Jugoslavija
- MAK – Makedonija
- Regija – države nekdanje SFRJ skupaj

⁶⁴ Podatki za države nekdanje SFRJ ne vključujejo neposrednih naložb slovenskih gospodinjstev, ravno tako niso vključeni podatki o imetjih rezidentov na ozemlju naslednic nekdanje SFRJ, ki so predmet pogajanj o sukcesiji, odvzetem premoženju na teh ozemljih ter delu premoženja, ki je bilo v procesu lastninskega preoblikovanja preneseno iz pravnih oseb na državo (Neposredne naložbe 1996 – 2000, str. 96).

Tabela 3: Slovenske portfeljske naložbe v državah nekdanje Jugoslavije⁶⁵ v letih 1994 - 2000

Stanje konec leta v milijonih USD.

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Hrvaška	2,3	4,1	4,6	4,8	5,5	4,4	3,0
- delež v regiji	45,1	68,3	71,9	76,2	77,5	74,6	65,2
- delež v vseh izhodnih p. n.	15,3	24,0	29,1	30,8	21,0	13,6	8,3
Bosna in Hercegovina	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3
- delež v regiji	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7	6,5
- delež v vseh izhodnih p. n.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,8
ZR Jugoslavija	2,8	1,9	1,8	1,5	1,6	1,4	1,3
- delež v regiji	54,9	31,7	28,1	23,8	22,5	23,7	28,3
- delež v vseh izhodnih p. n.	18,7	11,1	11,4	9,6	6,1	4,3	3,6
Skupaj p. n. v obravnavanih državah	5,1	6,0	6,4	6,3	7,1	5,9	4,6
- delež regije v vseh izhodnih p. n.	(34,0)	(35,1)	(40,5)	(40,4)	(27,1)	(18,2)	(12,7)
Skupaj vse izhodne p. n.	15,0	17,1	15,8	15,6	26,2	32,4	36,3

Vir: Neposredne naložbe 1994 – 1999, str. 52; Neposredne naložbe 1996 – 2000, str. 65; lastni izračuni.

Opombe:

- Makedonija v tabeli ni prikazana, saj so slovenske portfeljske naložbe v tej državi po podatkih Banke Slovenije v vsem proučevanem obdobju bile manjše od 500 tisoč USD, čemur v tabeli ustreza vrednost 0,0.
- Delež v regiji – delež vrednosti slovenskih izhodnih portfeljskih naložb v posamezni državi v vrednosti vseh slovenskih izhodnih portfeljskih naložb v obravnavanih državah nekdanje SFRJ.
- Delež v vseh izhodnih p. n. – delež vrednosti slovenskih izhodnih portfeljskih naložb v posamezni državi v vrednosti vseh slovenskih izhodnih portfeljskih naložb.
- Delež regije v vseh izhodnih p. n. – delež vrednosti slovenskih izhodnih portfeljskih naložb v vseh državah nekdanje SFRJ skupaj v vrednosti vseh slovenskih izhodnih portfeljskih naložb.
- p. n. – portfeljske naložbe

⁶⁵ Naložbe v dolžniške vrednostne papirje niso prikazane (Neposredne naložbe 1996 – 2000, str. 97).

Tabela 4: Slovenske neposredne naložbe v tujini (v prvem kolenu) leta 2000 po vrsti

Število konec leta, v poševnem tisku so podani odstotki.

	Nove	Obstoječe	Ostale	Skupaj
Hrvaška	163	94	349	606
- delež v regiji	53,3	57,0	79,5	66,6
- delež v vseh izhodnih n. n.	32,4	29,8	75,4	47,3
BiH	84	34	32	150
- delež v regiji	27,5	20,6	7,3	16,5
- delež v vseh izhodnih n. n.	16,7	10,8	6,9	11,7
Makedonija	35	20	8	63
- delež v regiji	11,4	12,1	11,4	6,9
- delež v vseh izhodnih n. n.	7,0	6,3	10,8	4,9
ZRJ	24	17	50	91
- delež v regiji	7,8	10,3	1,8	10,0
- delež v vseh izhodnih n. n.	4,8	5,4	1,7	7,1
Obravnavane države skupaj	306	165	439	910
- delež v vseh izhodnih n. n.	60,8	52,4	94,8	71,0
NE-regija	197	150	24	371
- delež v vseh izhodnih n. n.	39,2	47,6	5,2	29,0
Skupaj vse izhodne n. n.	503	315	463	1281
	100,0	100,0	100,0	100,0

Vir: Neposredne naložbe 1996 – 2000, str. 64; lastni izračuni.

Opombe:

- Nove naložbe so naložbe rezidentov v tujini, kjer so rezidenti ustanovitelji oziroma soustanovitelji podjetja.
- Obstoječe naložbe so naložbe slovenskih rezidentov v tujini, kjer rezidenti niso ustanovitelji.
- Ostale naložbe so naložbe v nepremičnine, podružnice, izvenbilančne naložbe ali naložbe v podjetja v stečaju.
- Delež v regiji – delež števila slovenskih izhodnih neposrednih naložb v posamezni državi v številu vseh slovenskih izhodnih neposrednih naložb v obravnavanih državah nekdanje SFRJ.
- Delež v vseh izhodnih n. n. – delež števila slovenskih izhodnih neposrednih naložb v posamezni državi v številu vseh slovenskih izhodnih neposrednih naložb.
- NE-regija so vse države razen obravnavanih držav nekdanje SFRJ.
- n. n. – neposredne naložbe.

Tabela 5: Slovenske neposredne naložbe v posamezni državi oziroma na posameznem območju po vrsti konec leta 2000

Podatki v odstotkih.

	Nove	Obstoječe	Ostale	Skupaj
Hrvaška	26,9	15,5	57,6	100,0
BiH	56,0	22,7	21,3	100,0
Makedonija	55,6	31,7	12,7	100,0
ZRJ	26,4	18,7	54,9	100,0
Obravnavane države skupaj	33,6	18,1	48,2	100,0
NE-regija	53,1	40,4	6,5	100,0
Vse izhodne neposredne naložbe	39,3	24,6	36,1	100,0

Vir: Neposredne naložbe 1996 – 2000, str. 64; lastni izračuni.

Opomba:

- NE-regija so vse države razen obravnavnih držav nekdanje SFRJ.

PRILOGA 2: USTREZNE INVESTICIJE

V zvezi z investicijami v obliki kapitalskih deležev v tujini je možno zavarovati zlasti:

- kapitalske deleže (vplačane v denarju, stvarih ali pravicah) v gospodarskih družbah ne glede na njihovo pravno obliko ali pri drugih tujih pravnih osebah v državah gostiteljicah investicij;
- pravice do sodelovanja pri delitvi dobičkov ali likvidacijske mase pri skupnih vlaganjih v državah gostiteljicah investicij;
- lastniške pravice pri premoženju poslovnih enot v tujini;
- denarna sredstva, vložena v finančne institucije v tujini na ime podjetij, drugih pravnih oseb ali poslovnih enot v tujini;
- posojila, ki jih dajejo vlagatelji tujim podjetjem, v katera vlagajo;
- garancije in druge oblike raznih jamstev, ki jih za dolgove tujih podjetij, v katera vlagajo, priskrbijo vlagatelji.

V zvezi z nekapitalskimi neposrednimi investicijami v tujini, kjer je odplačilo bistveno odvisno od proizvodnje, prihodka ali dobička investicijskega projekta, je možno zavarovati:

- plačila vlagateljem za njihove prispevke k investicijskim projektom, ko so njihova plačila bistveno odvisna od deležev proizvodnje investicijskih projektov, vključno s pravicami vlagateljev, da odkupijo te deleže po vnaprej dogovorjenih cenah ali cenah, ki se določijo na podlagi dogovorjenih formul;
- plačila vlagateljem za njihove prispevke k investicijskim projektom, ko so njihova plačila bistveno odvisna od dohodkov ali dobičkov investicijskih projektov;
- plačila vlagateljem pri pogodbah o upravljanju, kjer vlagatelji prevzemajo odgovornost za upravljanje investicijskih projektov ali za pomemben del njihovega poslovanja, ko so njihova plačila bistveno odvisna od proizvodnje, dohodkov ali dobičkov investicijskih projektov;
- plačila dajalcem franšize, ki dajejo v paketu sredstva, kot so blagovne znamke, znanje in pomoč pri upravljanju, kjer so njihova plačila bistveno odvisna od proizvodnje, dohodkov ali dobičkov investicijskih projektov;
- plačila dajalcem licenc pri tehnologiji, kjer so njihova plačila bistveno odvisna od proizvodnje, dohodkov ali dobičkov investicijskih projektov, ali kadar so licenčne pogodbe povezane s kako drugo naložbo dajalcev licenc v investicijski projekt, ki je primerna za zavarovanje;
- plačila izvajalcem ali dobaviteljem, ko so ti odgovorni za vzpostavitev celotne proizvodnje ali storitvene enote v državi gostiteljici investicije in kjer so njihova plačila bistveno odvisna od proizvodnje, dohodkov ali dobičkov investicijskih projektov, ali kjer ti prevzemajo odgovornost za poslovanje investicijskih projektov po določenih standardih učinkovitosti;
- plačila zakupnine, ko so ta plačila bistveno odvisna od proizvodnje, dohodkov ali dobičkov investicijskih projektov, pri katerih se daje kapitalne dobrine v leasing;

- plačila izvajalcem pri pogodbah o opravljanju vnaprej določenega obsega storitev za javni sektor, na primer za vzdrževanje infrastrukturnih objektov, popravila, zbiranje plačil in podobno;
- garancije in druge oblike raznih jamstev, ki jih dajo vlagatelji za tuja podjetja v eni od zgornjih oblik nekapitalskih neposrednih naložb.

Prav tako so za zavarovanje pred nekomercialnimi tveganji ustrezna posojila bank projektne podjetju oziroma posojila delničarjev in sponzorjev, pri čemer morajo biti posojila vezana za čas od treh let dalje. Zavarovati je možno začetni kapital vključno z vsemi zaslužki, tako repatriiranimi kot tudi ponovno investiranimi v lokalno projektno podjetje v obliki rezerv ali povečanja kapitala. Dodatni vložek kapitala v že obstoječe podjetje se šteje za novo investicijo, vključno s prispevkom v obliki reinvestiranih zaslužkov usmerjenih v novo poslovanje ali v razširitev obstoječega poslovanja, ob pogoju, da je namen kapitalskega vložka razvoj tujega trga in pomeni krepitev meddržavnih gospodarskih odnosov.

VIR: Interna gradiva Slovenske izvozne družbe.

PRILOGA 3: TEMELJNE PREMIJSKE STOPNJE SID ZA ZAVAROVANJE VLAGANJ V TUJINI PRED NEKOMERCIALNIMI RIZIKI (p. a.)

I. PROIZVODNJA/STORITVE	Zavarovalna vsota	
Vrsta kritja	Obstoječa	Rezervirana
1. Omejitve transferja	0,15 – 0,50 %	0,10 – 0,25 %
2. Ekspropriacija	0,15 – 0,60 %	0,10 – 0,30 %
3. Vojna in civilni nemiri	0,15 – 0,55 %	0,10 – 0,25 %
4. Razdrtje pogodb	0,15 – 1,00 %	0,10 – 0,50 %
5. Odklonitev pravnega varstva	0,05 – 0,40 %	0,05 – 0,20 %
6. Katastrofni riziki	0,05 – 0,20 %	0,05 – 0,10 %

II. NARAVNI VIRI *	Zavarovalna vsota	
Vrsta kritja	Obstoječa	Rezervirana
1. Omejitve transferja	0,15 – 0,50 %	0,10 – 0,25 %
2. Ekspropriacija	0,15 – 0,90 %	0,10 – 0,45 %
3. Vojna in civilni nemiri	0,15 – 0,55 %	0,10 – 0,25 %
4. Razdrtje pogodb	0,15 – 1,00 %	0,10 – 0,55 %
5. Odklonitev pravnega varstva	0,05 – 0,40 %	0,05 – 0,20 %
6. Katastrofni riziki	0,05 – 0,30 %	0,05 – 0,10 %

* - Vključno s projekti v kmetijstvu in gozdarstvu, kjer gre za zemljiško lastnino, koncesije in druge vrste investicijskih projektov z veliko zemljiške lastnine.

III. INFRASTRUKTURA/NAFTA IN PLIN	Zavarovalna vsota	
Vrsta kritja	Obstoječa	Rezervirana
1. Omejitve transferja	0,15 – 0,50 %	0,10 – 0,25 %
2. Ekspropriacija	0,15 – 1,25 %	0,10 – 0,50 %
3. Vojna in civilni nemiri	0,15 – 0,70 %	0,10 – 0,30 %
4. Razdrtje pogodb	0,15 – 1,25 %	0,15 – 0,55 %
5. Odklonitev pravnega varstva	0,05 – 0,40 %	0,05 – 0,20 %
6. Katastrofni riziki	0,05 – 0,30 %	0,05 – 0,10 %

Premijske stopnje so indikativne narave in so kot take dane z namenom, da vlagatelj približno oceni stroške zavarovanja. Premijske stopnje se v okviru iste vrste zavarovalnega kritja lahko razlikujejo glede na gospodarski sektor (kar po eni strani seveda nakazuje tudi nihanje verjetnosti za nastop konkretne škode v različnih panogah) in so podane ločeno za obstoječo in rezervirano zavarovalno vsoto. Pri oblikovanju zavarovalnih premij SID sodeluje z drugimi zavarovalniki, ki so včlanjeni v mednarodno zvezo zavarovalcev – Bernsko unijo.

VIR: Cenik za zavarovanje vlaganj pred nekomercialnimi riziki (C-INVEST-I/98) pri Slovenski izvozni družbi.

PRILOGA 4: SPLOŠNI POGOJI ZAVAROVANJA VLAGANJ (INVEST-I/98) – izbrani člani

5. člen Zavarovani riziki

V posebnih pogojih in/ali zavarovalni polici je določeno, da zavarovanec uživa zavarovalno kritje za nastanek škode zaradi enega ali večih zavarovanih škodnih dogodkov iz enega, večih ali vseh naslednjih skupin rizikov:

- rizik transferja
- ekspropriacija
- vojna in civilni nemiri
- razdrtje pogodb (*breach of contract*) s strani države
- odklonitev pravnega varstva (*denial of justice*)
- katastrofni riziki.

Za zavarovane se štejejo samo tisti premoženjsko-pravni interesi zavarovanca, ki so v zvezi s podjetjem, drugo pravno osebo ali poslovno enoto v državi gostiteljici investicije, ki je izrecno navedena v zavarovalni polici.

6. člen Omejitve transferja

Zavarovanje pred omejitvami transferja krije naslednje rizike investicij:

1. vsak ukrep s strani vlade gostiteljice, ki neposredno ali posredno preprečuje bodisi zavarovancu ali projektneemu podjetju (Project Enterprise):
 - konvertiranje dividend, dobičkov in drugih denarnih koristi ali prejemkov iz razpolaganja z zavarovano investicijo iz lokalne valute v valuto zavarovanja, vključno z odklonitvijo te konverzije po tečaju, ki je vsaj tako ugoden kot referenčni devizni tečaj, ali
 - transfer valute zavarovanja v katero je bila konvertirana lokalna valuta izven države gostiteljice, in
2. odklonitev države gostiteljice (ali drugih oseb, ki so po zakonih države gostiteljice pooblašcene za reguliranje in delovanje deviznih trgov), da odobri zahtevek zavarovanca ali njegovega zastopnika za tako konverzijo in/ali transfer;

pod pogojem, da v primerih iz 1. in 2. točke prvega odstavka tega člena:

- zavarovanec v državi gostiteljici lahko zakonito in prosto razpolaga z lokalno valuto ali z valuto zavarovanja v katero je bila lokalna valuta konvertirana, in
- da zavarovanec ali projektno podjetje, v skladu z zakoni, uredbami in postopki države gostiteljice, 90 dni brez uspeha zahteva konverzijo in/ali transfer.

7. člen Ekspropriacija

Zavarovanje pred rizikom razlastitve krije ukrepe, ki jih je vlada gostiteljice sprejela, usmerjala, odobrila, ali uzakonila oziroma h katerim je dala svoje soglasje, in so ekspropriatorni v smislu drugega odstavka tega člena ter predstavljajo:

1. administrativen ukrep;
2. zakonodajni akt, ki ne zahteva nadaljnjih zakonskih, drugih pravnih ali administrativnih ukrepov za svoje izvajanje; ali
3. opustitev delovanja upravnih oblasti, ki:
 - predstavlja kršitev njenih pravnih obveznosti do zavarovanca ali projektnega podjetja, in
 - ne preneha v 90 dneh od dneva nastanka obveznosti njenega delovanja.

Ob upoštevanju tretjega in četrtega odstavka tega člena je ukrep ekspropriatoren, če:

1. prikrajša zavarovanca glede njegovih:
 - lastniških ali drugih upravičenj do zavarovane investicije,
 - pravic prejemanja kakršnihkoli dividend ali drugih finančnih koristi za račun zavarovane investicije, ali
 - pravic v zvezi z denarnimi in drugimi sredstvi pridobljenimi za račun zavarovane investicije, ali za njeno razpolaganje z njimi;
2. prikrajša projektno podjetje glede njegovih opredmetenih sredstev;
3. zavarovancu preprečuje razpolaganje z zavarovanimi deleži, ali izvrševanje glasovalnih pravic, ki izhajajo iz teh deležev;
4. preprečuje projektному podjetju, da:
 - fizično izvede investicijski projekt v njegovih bistvenih delih ali v celoti, kot je napisano v zahtevku za zavarovanje,
 - uveljavlja bistvene pravice (*material rights*) v zvezi z investicijskim projektom, vključno z razpolaganjem s premoženjem in uveljavljanjem terjatev, ali da
 - izpolnjuje svoje premoženjske obveznosti do zavarovanca za račun zavarovane investicije;
5. nalaga projektному podjetju fiskalne ali druge finančne obveznosti v obsegu, ki onemogočajo projektному podjetju nadaljevanje sicer za podjetje vitalnih aktivnosti;
6. zavarovancu ali projektному podjetju preprečuje, da učinkovito nadzira denarna sredstva v državi gostiteljici, ki predstavljajo dobiček ali zaslužek iz zavarovane investicije;

ob pogoju, da v primerih iz 1. do 5. točke drugega odstavka tega člena:

1. tako prikrajšanje, preprečitev ali uvedba učinkuje najmanj 365 zaporednih dni ali 180 zaporednih dni v primerih iz 6. točke drugega odstavka tega člena, in
2. da je izrecen namen vlade gostiteljice, da je omenjeno prikrajšanje, v primerih iz 1., 2. in 3. točke drugega odstavka tega člena, trajne narave, ter da
3. v primerih iz 1. in 2. alineje 4. točke drugega odstavka tega člena preprečitev prisili projektno podjetje v prekinitve vsega poslovanja za najmanj 365 zaporednih dni (z izjemo aktivnosti za likvidacijo in prenehanje projektnega podjetja).

Zaporedni ukrepi, ki so sestavni del enega načrta ali programa vlade gostiteljice in so skupaj oblikovani z ekspropriatornim namenom, štejejo za potrebe tega člena za en ukrep.

Noben ukrep ne bo štel za ekspropriatornega, če predstavlja nediskriminatoren ukrep, ki jih vlade v dobri veri običajno sprejemajo v javnem interesu, kot so zagotavljanje javne varnosti, povečanje prihodkov, zaščita okolja ali reguliranje gospodarskih dejavnosti, razen če so s strani vlade gostiteljice oblikovani tako, da bi imeli razlastitvene učinke, kot je na primer, da povzročijo zavarovančevo opustitev zavarovane investicije, ali da jo proda pod ceno.

Kršitev pogodbenih obveznosti vlade gostiteljice do zavarovanca ali projektne podjetja sama po sebi še ne predstavlja ekspropriatornega ukrepa.

8. člen

Vojna in civilni nemiri

Zavarovanje pred rizikom vojne in civilnih nemirov krije škodo nastalo zaradi:

1. uničenja, izginotja ali fizičnega poškodovanja opredmetenih ali neopredmetenih sredstev (razen plemenitih kovin, dragih kamnov, umetniških del, starin, denarja ali dokumentov) na katerih v državi gostiteljici projektno podjetje utрпи škodo, ob tem da se je to premoženje uporabljalo v glavnem v zvezi z investicijskim projektom, ali
2. najmanj 365 zaporednih dni trajajoča nezmožnost opravljanja poslovanja, ki bistveno ogroža finančni obstoj (financial viability) projektne podjetja.

V vsakem primeru mora biti škoda neposredna in takojšnja posledica vojnih dejanj (vojna je lahko bodisi napovedana, ali nenapovedana), revolucije, vstaje oziroma upora, državljanske vojne, državljanskega konflikta manjših razsežnosti, terorizma ali sabotaže.

Zavarovalno kritje se nanaša le na dejanja izvedena s prvenstvenim namenom, da se dosežejo politični cilji; iz zavarovalnega kritja so izvzeta dejanja katerih primaren namen je, da se dosežejo nepolitični cilji.

9. člen

Razdrtje pogodb

Zavarovanje pred rizikom razdrtja pogodb (breach of contract) krije škodo nastalo zaradi vsakršnih enostranskih dejanj ali opustitev vlade gostiteljice ali drugih javnopravnih oseb v državi gostiteljici, ki predstavljajo njeno repudiacijo, razdrtje oziroma kršitev pogodb in sporazumov sklenjenih z zavarovancem in so v zvezi z zavarovano investicijo, zlasti še v primerih iz 10. člena.

V primerih, ko razdrtje pogodb s strani vlade gostiteljice izpolnjuje tudi kriterije za izplačilo škod iz naslova drugih zavarovanih rizikov, lahko zavarovanec prijavi škodo na osnovi kateregakoli zavarovanega rizika.

10. člen

Odklonitev pravnega varstva

Zavarovanje pred odklonitvijo pravnega varstva (denial of justice) krije škodo, ki je nastala zaradi katerekoli kršitve obveznosti države gostiteljice do zavarovanca iz sporazuma o vlaganju, kjer:

1. je zavarovancu pri njegovem prizadevanju za poplačilo iz terjatev brez njegove krivde ali malomarnosti, neposredno ali preko vsiljenih očitno neprimernih postopkovnih ovir, zavrnen ali odklonjen pristop do sodnega ali arbitražnega foruma, ki je v svojih odločitvah od izvršne veje oblasti države gostiteljice neodvisen, ki se drži primernih procesualnih standardov in je pooblaščen, da odloči o odškodninskem zahtevku; ali
2. kjer zavarovanec v času, ki je določen v zavarovalni polici, kljub njegovim najboljšim naporom, da pospeši poplačilo terjatev v skladu s pravom, pravili in postopki, ki se uporabljajo, ne more doseči končne in zavezujoče odločitve o svoji terjatvi; ali
3. kjer zavarovanec v 365 zaporednih dneh, po dnevu, ko je uporabil vse razpoložljive ukrepe, razen tistih, ki jih je za izterjavo podvzel brez soglasja družbe, ne more doseči izvršljivosti take končne in zavezujoče odločitve.

11. člen

Katastrofni riziki

Zavarovanje pred katastrofnimi riziki krije škodo, ki bi zavarovancu nastala v zvezi z zavarovano investicijo zaradi naravnih nesreč večjih razsežnosti, kot so potresi, poplave, vulkanski izbruhi, orkani in rušilni valovi.

V zavarovalni polici so lahko v prvem odstavku tega člena določeni riziki iz zavarovanja izvzeti, zavarovalno kritje pa lahko, če je v zavarovalni polici tako določeno, zajema tudi druge v polici navedene rizike.

Zavarovanje ne krije škode pred katastrofnimi riziki za katere ima zavarovanec kako drugo zavarovalno kritje za primere uničenja ali poškodovanja premoženja (casualty insurance).

12. člen

Splošne izključitve obveznosti družbe

SID ni v nobenem primeru dolžna izplačati odškodnine za kakršnokoli škodo, ki bi nastala zaradi:

1. kateregakoli dejanja ali opustitve:
 - ki je bilo dogovorjeno z zavarovancem ali projektnim podjetjem, razen če je bil tak dogovor dosežen s silo, ali
 - ki predstavlja tako delovanje bodisi zavarovanca, bodisi projektne podjetja, ki ni v skladu s predpisi države gostiteljice investicije, ali ki predstavlja njuno neizpolnitev obveznosti do vlade gostiteljice, ali ki je v nasprotju z zagotovili, ki so bila le-tej dana, in ki se upravičeno prisojajo obnašanju zavarovanca ali projektne podjetja; ali

2. kateregakoli zakona, odloka ali uredbe, ki na dan sklenitve zavarovalne pogodbe velja v državi gostiteljici, ali kateregakoli dejanja ali opustitve vlade gostiteljice oziroma kateregakoli drugega dogodka, ki se je zgodil pred datumom sklenitve zavarovalne police.

VIR: Splošni pogoji zavarovanja vlaganj (INVEST-I/98) pri Slovenski izvozni družbi.